

Osmanlı Devleti'ndeki İlk Erken Seçimin Taşradaki Yansımaları: Antalya Örneği (1912)

Nimet Ayşe AKSOY

Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Antalya

E-Mail: nbakircilar@akdeniz.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-1324-2901

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 09.05.2022 Kabul Tarihi / Accepted: 14.12.2022

ÖZ

AKSOY, Nimet Ayşe, **Osmanlı Devleti'ndeki İlk Erken Seçimin Taşradaki Yansımaları: Antalya Örneği (1912)**, CTAD, Yıl 18, Sayı 36 (Güz 2022), pp. 779 - 810.

20. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nin içinden çıkmakta zorlandığı siyasi, sosyal ve ekonomik açmazları çözüme ulaştıracağı beklentisiyle 1908 senesinde yeniden ilan edilen Meşrutiyet, İttihat ve Terakki'nin büyük bir güç elde etmesini ve halkın gözünde bir kahraman mertebesine çıkmasını sağlamıştı. Lakin beklentileri karşılamakta zorluk çeken İttihat ve Terakki, 1911'in sonlarında kendisine karşı gittikçe büyüyen muhalefetin örgütlenmesini engelleyemedi. Yeni kurulan Hürriyet ve İtilaf Fırkası birbirinden farklı politik görüşlere sahip, tek ortak noktaları İttihat ve Terakki'ye karşı duruşları olan kişilere bir çatı vazifesi gördü. 1911 Ara Seçimi'nde zafer kazanan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın durdurulmasının tek yolu ise erken seçim kararının alınması idi. 1912'de yapılan erken seçim, İttihat ve Terakki'nin Meşrutiyet'in ruhuyla bağdaşmayan baskıcı, zorlayıcı uygulamalarının gölgesinde gerçekleşti. Bu seçimin propagandasının sacayakları; fırka şubelerinin oluşturulması, basında yer

alan haberler ve konferanslardı. Bu yolla halkın tercihlerinin etkilenmesi hedefleniyordu. Henüz yerel basını olmayan Antalya’da 1912 seçimlerinin nasıl cereyan ettiği, mebus adaylarının profili, seçmenlerin mebus adaylarına ilişkin kriterlerinin ne olduğu bu çalışmanın cevap aradığı sorunsallardır. 1912 seçiminde Antalyalıların mebus olarak Meclis-i Mebûsan’a göndermeyi uygun bulduğu iki kişinin yerel eşraftan bilinen ve Antalya’da yaşayanlar olduğu tespit edilen bu çalışmada; Osmanlı Arşivi (BOA) belgeleriyle birlikte Antalya’nın söz konusu tarihlerde idari yönden bağlı bulunduğu Konya’nın önde gelen yerel gazetelerinden Babalık başta olmak üzere dönemin diğer yazılı basın organları ve ilgili literatürden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 1912 Seçimleri, Antalya, Hürriyet ve İtilaf, İttihat ve Terakki, Babalık Gazetesi.

ABSTRACT

AKSOY, Nimet Ayşe, **Reflections of the First Early Election in the Ottoman State, in the Provinces: The Case of Antalya (1912)**, CTAD, Year 18, Issue 36 (Fall 2022), s. 779 - 810.

The Constitutional Monarchy was re-declared in 1908 with an expectancy of solving some political, social and economic dilemmas for Ottomans in 20th century. This was the main reason the Union and Progress Party to gain reputation in the minds of the public but the Party was unable to prevent movements by opposition in 1911. Newly established Freedom and Accord Party who gathered many different views to unify them under a single idea, is to be against to Union and Progress Party. The Freedom and Accord Party was victorious in mid-term elections, 1911 and the only way to stop this was an early election, was conducted under the oppressive pressure of Union and Progress Party contrary to the essence of Constitutional Monarchy in 1912. The main aspects of election propaganda were to form branch offices, the news and conferences. In this way, party was aiming to affect the choices of voters. This study is searching answers of such questions how the elections were done, what were the profiles of candidates and criteria of people to elect their representatives in Antalya, where there was no press during 1912 elections. In this study, where we have found out that the local people who agreed to send two representatives known and living in Antalya to First Turkish Parliament, the documents is gathered from: Ottoman Archives (BOA) as well as Babalık, which is a leading newspaper in Konya, the upper state of Antalya and other related literature and printed press materials published in that time.

Keywords: Elections of 1912, Antalya, Freedom and Accord Party, Union and Progress Party, Babalık Newspaper.

Giriş

Meşrutiyet'in İlanından Sonra Osmanlı Devleti'nin Genel Vaziyeti ve İttihat ve Terakki

Uzun yıllardan beri sosyal, siyasal ve iktisadi sorunlarını kendi iç dinamiğinde gidermekte oldukça zorlanan Osmanlı Devleti'nde 1908'de ilan edilen Meşrutiyet, bu ülkede yaşayanların zihninde bir hülyanın gerçekleşmesi olarak nitelendirildi. Söz konusu sürecin getirileri, çoğunluk tarafından "istibdad" olarak değerlendirilen II. Abdülhamid yönetiminden sonra, özgürlüğe kavuşmakla eş değer görülüyordu. Meşrutiyet devrimcileri Fransız Devrimi'nin sloganı olarak nitelendirebilecek; "Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik" üçlemesine adalet kavramını da ekleyerek bir yandan hareketin meşrutiyetini sağlamlaştırırken diğer yandan da toplumun desteğini almayı hedeflemişlerdi.¹ Ancak toplumun beklentilerini karşılamak bir yana, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi krizler sarmalı, yeni rejimin uygulamalarının nasırlaşmış yaralara merhem olmasını mümkün kılmıyordu. Meşrutiyetin ilanından kısa süre sonra bir yandan Bulgaristan'ın bağımsızlığı diğer yandan Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i ilhaki, Osmanlılar için sarsıcı bir etkiye sebep oldu. Trablusgarp Savaşı'nın çıkmasına değin sürecek buhran zincirinin ilk halkalarını oluşturan bu meselelerin ardından Girit'in Yunanistan'a bağlanma talebi, 31 Mart Vak'ası, Arnavut ve Yemen isyanları, Ermeni terör eylemleri, Makedonya'daki Bulgar komitacılarının terörü vb. çözüm bekleyen pek çok sorun, devlet yönetiminde ciddi etki sahibi olan İttihat ve Terakki Partisi'nin (İ.T) itibar kaybetmesine neden oldu. Kamuoyunda Meşrutiyet'in ilanı esnasında başat rol oynayan cemiyet, *kurtarıcı bir kahraman* konumundayken yavaş yavaş *sıkıntıların baş müsebbibi* olarak görülmeye başlandı. İtalya'nın Trablusgarp'a gerçekleştirdiği saldırı bardağı taşıran son damla oldu. Bu savaş, İ.T'nin itibarına neredeyse ölümcül bir darbe indirdi.

İttihatçılara karşı oluşan muhalif kanatta ortaya çıkan isyanların İ.T'nin merkezîyetçi yönetim anlayışına bir tepki olduğu görüşü yaygındı. Bunun yanı sıra İ.T'nin bürokrasi üzerindeki baskın etkisi de sıklıkla eleştiri oklarının kendisine yönelmesine sebebiyet veriyordu.

İ.T'ye yöneltilen eleştirilerin bir bölümünü, dönemin gazete sütunlarından takip edebilmek mümkündür. Bu eleştiri sahiplerinden biri eski İttihatçılardan olan Nüzhet Sabit'tir. Nüzhet Sabit, *Vazife Gazetesi*'nde Hüseyin Cahit'e yönelik yazdığı bir makalesinde İttihat ve Terakki'ye yöneltilen bütün eleştirileri kısaca özetler. Askerin siyaset yapmasına izin verilmesi, bütün muhaliflerin istisnasız dinsiz ve ahlaksız olarak nitelendirilmesi, bürokraside önemli makamlara kendi yandaşlarının atanmasına ilaveten mutasarrıfların çete teşkil

¹ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s.178.

etmesine ya da valilerin sopa atmasına sessiz kalınmasını İttihat ve Terakki'nin bilerek yaptığı hatalar olarak saptar. Ona göre İttihat Terakki'nin başarısının tartışılmayacağı noktaları medeni icraatlardır; "...bunları müstebid hükümdarlar da yapar...en büyük müstebitlere rahmet okutan Büyük Abdülhamid de Hicaz Şimendüferiyle Bağdat demir yolunu, Beyrut, Selanik limanlarıyla otuz bin kilometrelik şose vücudu getirmiştir" diyerek esas olanın bu hizmetlerin yanında adalet ve kanunun tesisine çalışmak olduğunun altını çizer; zira kendisine göre, İttihat ve Terakki'nin unuttuğu veya görmezden geldiği nokta memleketin bitmez tükenmez servetinin kaynağı olan kanun ve adalettir.²

Muhaliflerin Meşrutiyet'in sağladığı özgürlük ortamında basın yolu ya da çeşitli gayelerle kurulan cemiyet ve partiler sayesinde seslerini duyurmalarına rağmen İttihat ve Terakki'nin karşısına ciddi bir rakip olarak çıkacak parti 21 Kasım 1911'de resmen kurulacak olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'dır (H.İ.F).³ İtalya'nın Trablusgarp'a ilk saldırısının üzerinden henüz on gün geçmişken bu fırkanın kuruluşunun nedenini, Sadaret Şifre Kalemi gibi önemli bir konumda uzun yıllar çalışıp muhalefetinden ötürü Mısır'a kaçmak zorunda kalan Mehmed Selâhattin⁴, İttihatçıların çevirdikleri dolapların Trablusgarp ve daha birçok meseleye zemin teşkil ettiğini bilen bir muhalif kitlenin daha feci vakaların yaşanmasının önüne set çekmek isteğine dayandırır;⁵ ancak en nihayetinde Miralay Sadık Bey'in liderliğinde bir araya gelerek "*İtilaf ve Hürriyet*" fırkası ismiyle kurulan yeni parti, Mebusân'daki İttihat ve Terakki karşıtı Ahali Fırkası ve Mutedil Hürriyetperveran Fırkası Arnavut, Rum, Bulgar mebuslardan oluşacak 60-70 kişilik bir muhalif kitleye çatı görevi de görmüştür.⁶

Bünyesinde eski İttihatçılar'dan ilmiye sınıfı mensuplarına, demokratlardan sosyalistlere kadar dünya görüşleri itibariyle birbirleriyle asla uyum

² *Vazife*, 1 Mart 1328, No:13, s.1.

³ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt I, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1984, s.263-264.

⁴ Mehmet Selâhattin, *Bildiklerim-İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Maksad-ı Teessüs ve Suret-i Teşekkülü ve Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'nin Sebeb-i Felâket ve İnkısâmı Mubalif Hatıralar*, Haz.: A. Birinci-C. Okay, Vadi Yayınları, Ankara, 2006, s.XII.

⁵ Mehmet Selâhattin, *age.*, s.34. Mehmed Selâhattin Bey'in H.İ.F'in kuruluşunu gerekçelendirdiği konulardaki İttihat ve Terakki'nin dahli ya da dahlinin boyutları elbette tartışmaya muhtaçtır; zira Trablusgarp meselesinin ortaya çıkmasında esas neden İtalya'nın Trablusgarp'ı bir sömürge alanı olarak hedeflemesinden kaynaklandığı apaçık bir gerçektir; bk. İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, TTK Yayınları, Ankara 1995; Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk İtalyan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006.

⁶ Mehmet Selâhattin, *age.*, s. 35.

sağlayamayacak bir kitleyi barındıran H.İ.F⁷ hâkim parti konumunda olan İttihat ve Terakki'ye karşı ilk sınavını 1911 ara seçiminde verdi. Kuruluşundan yirmi gün sonra gerçekleşen bu seçimde bir fark oyla seçimi kazanmayı başardı.⁸ Henüz yeni kurulan bir partinin İttihat ve Terakki'nin kalesi mahiyetinde olan İstanbul'da seçimi kazanması Nüzhet Sabit tarafından “*İttihad ve Terakki için bir ric'at hem pek elim bir ric'at*”⁹ olarak değerlendiriliyordu. Bu seçim, İttihat ve Terakki'nin yaklaşan tehlikeyi görmesinde oldukça aydınlatıcı bir etki yarattı. İttihatçıların tehlikeyi bertaraf edebilmek gayesinin açık ifadesi, muhalefetin henüz tam manasıyla taşradaki teşkilatlanmasını tamamlamasına fırsat vermeden erken seçime gitmenin yollarını aramak oldu. Erken seçim yapılabilmesinin tek yolu ise meclisin feshedilmesiydi. Bunun için de bizzat İttihat ve Terakki'nin eseri olan, 1909'da Hükûmet ile Mebusân arasındaki ilişkileri düzenleyen Kânun-ı Esasî'nin 7. ve 35. maddelerinin yani Mebusân lehine güçlendirilmesine ilişkin yapılmış düzenlemenin bu defa iptalinin sağlanması gerekiyordu. 1876 sistemine dönülmesi halinde Padişah, Meclis-i Âyan'a danışmadan Meclis-i Mebûsan'ı tatil etme yetkisini kullanacak, İ.T de istediğini elde edebilecekti.¹⁰

35. madde üzerinde yapılması istenen düzenleme Osmanlı Devleti'nin dış siyasetinde yaşadığı sorunlar temeli üzerine inşa ediliyordu. Hüseyin Cahit bu meselenin dünyanın en hürriyetperver hükûmetlerinde uygulanan prensiplere uygun olduğunu, Meclis-i Mebûsan'ın iş göremez hale geldiği zaman vatanın selameti için sukut etmesinin gerekliliği üzerinde duruyordu. Ona göre ancak bu şekilde anlaşmazlıkların halli için yeni bir seçime gidilerek son sözün millete bırakılması sağlanabilecekti.¹¹

Muhaliflerin İ.T'nin erken seçime gitmek için bulduğu bu formülü çok da samimi bulduğu söylenemez;

“Halbuki meclisi tatil etmek fikri bazı ahvalde pek makbul ve mergub görülebilirdi. Bunun sureti de şu olacaktı: “İstanbul'da intihab icra olundu. Müntehib-i saniler fırka-i ittihadıyeye yeminlerle merbut kadim müntehibler buldukları halde muhaliflere rey vermişler. Bu ise efkâr-ı umumiye-i milletde büyük bir tebeddül husule geldiğini isbat ediyor. Millet meclisi ise efkâr-ı milletin şekl-i mücessimi olmalıdır. Bu şekl-i matluba meclis-i muhteremimizi an-evvel isal etmek ve kemal-i serbesti ile intihablar icra

⁷ Tunaya, *age.*, s. 266.

⁸ Ali Birinci, *Hürriyet ve İtilâf Fırkası II. Meşrutîyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2020, s.113.

⁹ *Vâzife*, 3 K.Evvel 1327, No:2, s.1

¹⁰ Tunaya, *age.*, s.277.

¹¹ Fatih Mehmet Sancaktar, *II. Meşrutîyet'ten Cumhuriyet'e Millî Hakimiyet Düşüncesinin Gelişimi Hüseyin Cahit Yalçın Örneği (1908-1925)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2009, s.104.

edilmek üzere meclisin tatiline lüzum görüldü” diyerek hükûmet müracaat etse böyle bir müracaatında kendisinin halis olduğuna kanaat-i umumiye bulunsa, emsali İngiltere’de görülegeldiği asar-ı mübeccele-i meşrutiyetten adile iftihar edebilirdik. Halbuki...”¹²

Meslek Gazetesi’nde yayınlanan konuya ilişkin bu yorum pek çok kişi tarafından da benimsenmişti.

35. maddenin tadili hakkında Meclis’te yapılan bir oturuma seyirci olarak katılan Ali Haydar’ın kalemindense meclisin genel durumu hakkında bilgi edinmek mümkündür. Ali Haydar, Meclis-i Mebûsan’da bulunmaktan oldukça üzgün olduğunu belirterek; “*orası bir meclis-i milli değil, adeta bir kızıraathane, hatta bir mahalle kahvesidir*” diyerek mebusların mecliste yapılan konuşmaları dinlemediğini, kiminin gazete okuduğunu, kiminin de mektup yazdığını gözleriyle gördüğünü belirtir.¹³

İ.T her ne kadar 35. maddenin yeniden düzenlenmesi için yüksek bir çaba sarf ettiyse de muvaffak olamadı; zira H.İ.F tarafından 35. maddenin değiştirilmesinin yolunu kapatabilmek adına Rıza Nur’un öncülüğünde “obstruction” yani kendi deyiimiyle tıkaç formülü benimsenmişti. Böylece H.İ.F mebusları toplantılara girmeme kararı alarak müzakere yapılmasının önüne geçilebileceğini düşünmüşlerdi. Ancak bu hareket aksine Sait Paşa ve dolayısıyla İ.T için elverişli bir ortam hazırlanmasına vesile oldu. 35. madde değişmemiş olmakla birlikte maddenin görüşülmesini engellemek adına muhalefetin meclise devam etmemesi hususunu¹⁴ kendi lehlerine çeviren İ.T ile hükûmet, 30 Aralık 1911’de iki defa tertip edilen toplantıda Meclis çoğunluğunun sağlanamamasını “ret” kararı olarak nitelendirdi.¹⁵ Said Paşa ret kararını hükûmete karşı mecliste oluşan bir güvensizliğin delili sayarak istifa etti. Muhalif kanattan Rıza Nur sonraki yıllarda bu uygulamayı “*müthiş cebir ve tagallüp, istibdat, bir ibtilal ve darbe-i hükûmet*” olarak, hükûmeti de “*eşkıya*” sıfatı ile nitelendirecekti.¹⁶ Said Paşa yeniden hükûmeti kurmakla görevlendirildi. Meclisin feshi için yasal zemin, yeni kurulan Said Paşa Hükûmeti’nin meclisle aynı konu üzerinde yeniden ters düşmesiyle oluştu. Bu şekilde Kânun-ı Esasî’nin 7. maddesi gereğince Padişah, Âyan Meclisi’nin de müspet görüşüyle 18 Ocak 1912’de meclisi feshetme

¹² *Meslek*, 21 K.Evvel 1911, No:10-223, s.1.

¹³ *Babalık*, 11 K.Sani 1327, No:102, s.1. Bu çalışmanın yapılabilmesine kıymetli arşivini cömertçe paylaşarak yardım sağlayan Prof. Dr. Caner Arabacı’ya teşekkürü bir borç bilirim.

¹⁴ Kenan Olgun, *1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı’nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014, s.363-366.

¹⁵ Tanör, *age.*, s.200.

¹⁶ Rıza Nur, *Hayat ve Hatıratım*, Cilt II, Altındağ Yayınları, İstanbul, 1967, s.358.

hakkını kullandı.¹⁷ Böylece Osmanlı Parlamentosu'nun ilk yasama dönemi tartışmaya açık bir şekilde sona ermiş oldu.

Meclis'in fesih kararı, Konya ve çevresindeki güçlü yerel gazetelerden biri olarak tanımlanabilecek *Babalık* gazetesi tarafından duyurulurken adı geçen gazete seçimler esnasında kendisinin tarafsız bir şekilde davranacağını da beyan ediyordu.¹⁸ Bu beyandan da anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti'nde Meclis-i Mebûsan'ın yeniden toplanabilmesi için hiç vakit kaybetmeksizin seçim hazırlıklarına girişildi.

Belirlilikleri ve Belirsizlikleriyle Osmanlı Devleti'nde İlk Erken Seçim Süreci

Kanun-ı Esasi'nin Sultan II. Abdülhamid tarafından onaylanmasının ardından 1876 ve 1877'de yapılan her iki seçim anayasada belirlenen kurallara göre değil geçici bir talimatla yapılmıştı. Bu talimata göre mebusları, daha önce seçilmiş bulunan vilayet idare meclisleri tespit etmişti.¹⁹ Bu seçimler ne valilerin müdahalesinden ne de yerel iltimaslardan arı idi. Her iki seçim sürecinde de ülke, genel manada siyasal parti veya örgütten mahrum olduğu gibi basın tarafından bilgilendirilen ya da örgütlenme özgürlüğünden yararlanan politik olarak bilinçli bir topluma henüz sahip değildi.²⁰ 1908 tarihinde II. Meşrutiyet'in ilanından sonra girilen yeni seçim sürecinde ise ilk iki seçimde uygulanan geçici talimat yerine İntihâb-ı Mebusân Kanunu'na göre hareket edilmişti. 1912'de de tıpkı 1908'de olduğu üzere seçim işlemleri Takvim-i Vekayi'de de yayınlanan 5 fasıl ve 83 maddeden oluşan İntihâb-ı Mebusân Kanunu'na²¹ göre gerçekleştirilecekti. İki dereceli olarak yapılacak seçimlerde sadece erkeklerin seçme ve seçilme hakkı bulunuyordu. Kanuna göre işlemler oldukça uzun bir zaman gerektiriyordu. Sadece listelerin hazırlanıp kesinleşmesi için bile 65 güne ihtiyaç vardı. Prosedürlerin gerçekleştirilmesini müteakip müntehib-i sani (ikinci derece seçmen) ve mebus seçimlerine ancak 5 Nisan'da başlamak mümkün olabilecekti. Seçimlerin 3 hafta içinde yapılması gerektiğinden biraz da

¹⁷ Mehmet Selâhattin, *age.*, s. 38; Birinci, *age.*, s.128.

¹⁸ *Babalık*, 7 K.Sani 1327, No 101, s.1.

¹⁹ Ayrıntı için bk. Servet Armağan, "Türkiye'de Parlamento Seçimleri", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C.33, S.3-4, 1967, s.50-58.

²⁰ Hasan Kayalı, "Elections and the Electoral Process in the Ottoman Empire, 1876-1919", *International Journal of Middle East Studies*, Aug., 1995, Cilt. 27, Sayı. 3, Ağustos 1995, s. 267.

²¹ *Düstur*, Tertib II, C.I, Matbaa-i Osmaniye, Desaadet 1329, s.18-37, Takvim-i Vekayi, 1. Sene, No:5, 20 Eylül 1324, s.2-4.

muhalefetin baskısıyla prosedürün fiiliyata geçirilmesinde süre kısaltmasına gidildi.²²

Seçimler, sancak temelinde icra edilecekti. Buna göre her sancak bir seçim dairesi olurken nahiyeler de bu seçim dairelerinin birer şubesi olarak düşünülmüştü. Kanun-ı Esasi'nin 65. maddesine göre Heyet-i Mebusân azası için her 50 bin nüfusa bir mebus seçilecekti. Nüfusu 25 binle 75 bin arasında olan sancaklarda nüfus 50 bin itibarında değerlendirilecekti. Nüfusu 25 bin ile 75 bin arasında olan sancaklardan bir mebus, 125 bin nüfusa kadar olan sancaklardan 2 mebus, 175 bine kadar 3 mebus, 220 bine kadar 4 mebus ve fazlası ise bu oran baz alınarak sancakların çıkaracağı mebus miktarı artırılacaktı.²³

Osmanlı Devleti tebaası olan, 25 yaşını doldurmuş, medeni haklardan mahrum olmayan, yabancı bir devlet tabiiyetinde olmayan, iflas ile mahkûm olmayan, mahcur olmayan ve devlete az çok vergi veren her erkek, seçmen olma hakkına sahipti.²⁴ Seçme hakkı bulunan bütün Osmanlı tebaası müntehib-i evvel (birinci derece seçmen) olacaktı. Müntehib-i evvel olan her 500 kişinin bir müntehib-i sani seçimine hakkı bulunacaktı.²⁵

Nahiye merkezi olan karyelerde imam, papaz ve haham ile nahiye meclis reisi ve azasından geçici bir heyet-i intihabiye oluşturulacak, bu heyete kazalardan gönderilen memurlar reislik yapacaklardı. Bu heyetin belirleyeceği saatler arasında müntehib-i evveler kendilerine verilen mühürlü oy pusulalarını imam, papaz, haham ve muhtarların denetiminde sandıklara atacaktı.²⁶ Buna göre seçilen müntehib-i saniler, daha önceden oluşturulmuş Heyet-i Teftişiy'e'nin tespit ettikleri günde mebusları seçmek için oy kullanacaktı.²⁷

Seçimler gerçekleştirilirken 1908 seçimlerinde de yaşandığı üzere²⁸ birtakım güçlüklerle karşılaşılması sürpriz olmadı. Zira seçim yasasındaki belirsizlikler oldukça kafa karıştırıcıydı. Seçmen olabilmenin şartlarından biri olan “az-çok vergi vermek” tabirinin nasıl yorumlanması gerektiği bir süre cevapsız kaldı. Babalık bu konuyu aydınlatmaya yönelik haberinde “*tarik bedel-i nakdîsini tesviye*

²² Fevzi Demir, *Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri 1908-1914*, İmge Yayınları, Ankara, 2007, s. 181.

²³ *Düstur*, Tertib II, C.I, s. 18.

²⁴ *age.*, s. 21.

²⁵ *age.*, s.23-24.

²⁶ *age.*, s.25-27.

²⁷ *age.*, s.29-30.

²⁸ Olgun, *age.*, s.60.

edenlerin dahi mebus intihabına selahiyetdar buldukları mercüinden bildirilmiştir"²⁹ diyerek yol vergisini verenlerin mebus seçimlerine katılmaya hak kazandıklarını okuyucularına duyurmuştu. Nüfus defterlerinin nasıl tanzim edileceği, kimlerin bu defterlere yazılabileceği, kayıtlı olduğu yerden başka yere giden kimselerin izlemesi gereken prosedüre ilişkin bilgiler de peyderpey gazete sütunlarına taşınmaktaydı.³⁰

İdâre-i Örfiyye Gölgesinde Seçim Ortamı

1912 seçimlerine sırtında 1908'den bu yana yaşanan tüm krizlerin ve olumsuzlukların kamburunu taşıyarak girmek durumunda kalan İ.T'nin aynı zamanda kendi içinde yaşadığı olumsuzluklara bağlı oluşan hem mebus hem de fırka üyesi kaybı da seçimler esnasında karşılaşacağı tablonun bir göstergesiydi. Buna rağmen seçim sürecinin en başından itibaren İ.T'nin sahip olduğu avantajlar oldukça fazlaydı. Bu avantajların en büyüğü yönetim mekanizmasındaki baskın rolüydü.

Seçim kararının hemen ertesinde seçimin gerçekleştirilmesinde büyük etkinliği olacak başta Dahiliye Nazırlığı da olmak üzere hemen hemen tüm idari mekanizmanın hem merkezde hem de taşradaki yönetim kadrolarında Antalya'nın bağlı olduğu Konya vilayetinin de payını aldığı büyük bir revizyon gerçekleştirildi.³¹ 27 Ocak 1912'de dönemin Konya Valisi olan Arifi Paşa, kendisinden beklenen faaliyeti ibraz edememesi gerekçesiyle azledilmiş yerine Adana Eski Valisi olan Muammer Bey Konya'ya vali olarak tayin edilmişti.³² Bu durum Babalık'ta değerlendirilirken Arifi Paşa'nın meziyetleri olarak addedilen ilmi yönü, ahlakı, bitaraf duruşudur. Bu yönleriyle halkın hoşnutluğunu kazanmıştı. Lakin yeni Vali Muammer Bey'in sahip olduğu faallik, muktedirlik, müteşebbislik ve azimkârlığın da altı çizilerek vurgulanmıştır.³³ Herhalde Antalya'nın da etkileneceği bu revizyon, Arifi Paşa'nın tarafsız duruşundan kaynaklanmaktaydı.

Seçimlerin yapıldığı esnada H.İ.F merkez yönetimi tarafından 1 Mart 1912 tarihinde Sadaret'e bir arzuhal kaleme alınmıştır. İlgili arzuhalde seçimlerde hükûmetin bitaraf kalması gerektiğinin üzerinde durulduğu gibi, bu süreçte H.İ.F'e karşı girilen propaganda faaliyetlerinden bahisle kendilerinin adeta din

²⁹ Babalık, 28 K.Sani 1327, No: 106, s.3.

³⁰ Babalık, 11 K.Sani 1327, No: 102, s.3; Babalık, 28 K.Sani 1327, No: 106, s.2.

³¹ Demir, *age.*, s. 187.

³² T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İrade-i Dahiliye (İ. DH) 1491-44, H. 08.02.1330 (M. 28.01.1912); BOA., Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO) 3996-299627, H. 08.02.1330 (M. 28.01.1912)

³³ Babalık, 17 K.Sani 1327, No: 103, s.2-3.

ve devlet düşmanı ilan edildiklerinin altı çizilmiştir. H.İ.F'in asıl dikkat çekmek istediği bir diğer husus ise taşrada vali, mutasarrıf gibi mahalli hükûmetlerin seçim sürecinde kanun dışı müdahalelerde bulunduğu ve hükûmetin ise bu tavırlara karşı sesiz kalması durumuydu.³⁴

İ.T'nin seçim dönemindeki önemli kozlarından biri bütün Osmanlı coğrafyasında çok uzun zamandan beri örgütlenmesini tamamlamış olmasıydı. Kendi kulüpleri sayesinde ülkenin her köşesine yayılmış, toplumun zihninde *kurtarıcı* sıfatıyla çoktan yer etmiş vaziyetteydi.³⁵ İttihat Terakki, Antalya'da da uzun zamandır kurumsallaşmasını tamamlamış vaziyetteydi. II. Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre sonra, resmi kayıtlara göre 8 Ekim 1908'de kurulan Antalya Osmanlılar İttihat Kulübü³⁶, bu tarihten önce *Antalya Osmanlı İttihad Kulübü Heyeti Kulları* imzasıyla Sadaret'e gönderilen bir telgrafla açılışı yapılmış olan kulübün kimi ihtiyaç ve eksikliklerinin tamamlanmasına yönelik yardım talebinde bulunmuştu. Beklenen yardım yapılmamış ve resmîyet kazanmamış olsa da 21 Eylül 1908'de Antalya'da bir İttihat Kulübü'nün işlerlik kazandığı ortadadır.³⁷ 1910'da ise Antalya merkezi ve ona bağlı idari birimlerde de bir çalışma başlatıldığını Konya yerel gazetelerinden biri olan *Maşrık-ı İrfan*'dan takip edebilmek mümkündür. Buna göre yeni İ.T kulüplerinin açılmasına yönelik bir çalışma başlatılmış ve ileride 1912 seçimlerine adaylığını koyacak olan Yusuf Talat Efendi görevlendirilerek Antalya'ya bağlı nahiyelere gönderilmişti.³⁸

İ.T Kulübünün teşkilatlanması Antalya özelinde bu şekilde cereyan etmişken H.İ.F'in Antalya'da şube açmaya yönelik çalışmaları, Meclis-i Mebûsan'ın feshine birkaç gün kala, 15 Ocak 1912 tarihli Babalık Gazetesinden anlaşılmaktadır.³⁹ Ancak İ.T'ye karşı bir muhalefet zemininin bundan çok önce oluştuğunu tahmin etmek zor değildir. Buna ilişkin yapılan incelemelerde 1911'de İ.T'ye yönelik bir muhalefetin Antalya'da da var olduğu sonucu rahatlıkla ortaya çıkmaktadır. Söz konusu muhalefete ilişkin bir yazı, seçim atmosferinin her yeri sardığı günlerde bir Antalya muhabiri tarafından kaleme

³⁴ BOA., BEO 4011-300753, H. 15.03.1330 (M. 04.03.1912)

³⁵ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, C III, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s.200.

³⁶ Birinci; *age.*, s.33.

³⁷ BOA., *Dabiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT)*, 2632-82 H.21.09.1326 (M. 17.10.1908); BOA., BEO, 3455-259118, H.25.11.1326 (M.19.12.1908); BOA., *İrade-i Hususi (İ.HUS)*, 170-45, H.06.09.1326 (M.02.10.1908)

³⁸ *Maşrık-ı İrfan*, 8 Nisan 1326, No: 110, s.2.

³⁹ *Babalık*, 1 K.Sani 1327, No: 99, s.2.

alınmış ve 19 Mart 1912 tarihli Babalık Gazetesi'nde yayımlanmıştır.⁴⁰ Yazı, Hürriyet ve İtilaf'a yönelik ağır eleştirilerle dolu ve anti-propaganda amacı taşıdığı aşikâr olsa da bu içerik bize Antalya'daki muhalefetin nasıl kadrolaştığına ilişkin bilgi veriyor olması açısından kıymetlidir. Buna göre, Antalya Eski Mebusu Elmalılı Küçük Hamdi Efendi⁴¹ 1911 yılı Eylül ayının ortalarında Antalya'da ikamet etmişti. Gazete muhabirine göre Küçük Hamdi Efendi, ahaliden birine H.İ.F'in teşkilat esasları hakkında bazı telkinlerde bulunmuştur. Bahse konu "*Antalyalı bir kişi*"nin kimliği muhabir tarafından özenle gizlenmiştir. Muhabir bu kişinin ismini zikretmekten kaçındıysa da onun kim olduğunun anlaşılabilmesine yönelik ipuçları vermiştir. Bu kişi, son 10-12 yıl zarfında akli ve zekâsıyla birçok entrikalar çevirebilmiş, önüne çıkan türlü engelleri ortadan kaldırarak servet sahibi olmuştur. Ancak elde ettiği mevki ve gücü Meşrutiyet sonrasında kaybetmiştir. Bu kişi kaybettiği mevkiyi yeniden akli ve serveti sayesinde ele geçirmeyi, bunu başaramadığı takdirde hiç olmazsa kendi adamlarından birine devredebilmeyi hedefleyen birisidir. Küçük Hamdi Efendi'nin Antalya ziyaretinin hemen ertesinde bu defa İzmit Eski Mutasarrıfı Cemal Efendi Antalya'ya gelmiş ve ismi muhabir tarafından özenle saklanan Antalyalı kişinin ev sahipliğinde H.İ.F'in İstanbul'da kurulması sürecinde ne suretle hareket edeceklerini tayin etmişti.

Muhabirin yazdığına göre H.İ.F'in Antalya Şubesi'nin idare heyetinin oluşturulması için yapılan toplantıya yaklaşık seksen kişi katılmıştır. Ancak bu grubun içinde okuma-yazma bilmeyen kişilerin oy pusulalarını başkalarına yazdırmalarından dolayı sayımda bir suiistimal yaşandığı da anlaşılmaktadır. Ayrıca muhabir tarafından bu fırkanın üyeleri, partizan, parasız fakat süslü bir kıraathanede oturma heveslisi olmalarının yanı sıra kendi iradesini kullanamayıp etrafındaki kişilerin tesirinde kalarak üye kaydı yaptırmakla ya da İ.T'ye üye olduğu halde bir şekilde aldatılmış kişiler olmakla itham edilmektedir.

Yazıda ayrıca H.İ.F'in Antalya'da kurumsallaşmasına el altından destek veren kişinin ortadan kalkmasından sonra şehirde bu hareketin yarım kaldığı vurgulanmaktadır.⁴² Metinde ismi ısrarla zikredilmeyen Antalyalı kişi için kullanılan "...*zat hafagâha çekilivermekle...*" ifadesinden vefat ettiği varsayımıyla

⁴⁰ *Babalık*, 6 Mart 1328, No: 116, s.3.

⁴¹ Bu kişi, Kayserili Mahmud Hamdi Efendi'nin derslerine devam ederek icazet alan, sonrasında isim benzerliğinden ötürü hocasıyla karıştırılmaması adına kendisine "Küçük Hamdi Efendi" diye hitap edilen, sonradan "Yazır" ismini soyadı olarak kullanmaya başlayan Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'dır. Yusuf Şevki Yavuz "Elmalılı Muhammed Hamdi", *İslam Ansiklopedisi*, C.11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s.57.

⁴² *Babalık*, 6 Mart 1328, No: 116, s.3.

Antalya'nın ileri gelenlerinden Ömer Lütfi Efendi⁴³ olabileceğini ihtimal dâhilinde tutmak mümkündür; zira kendisi 20. Yüzyılın başlarında yaptığı kereste ticaretinin de katkısıyla muazzam bir servetin sahibi aynı zamanda Antalya'nın Belediye Reisi iken meşrutiyetin ilanından sonra azledilerek yerine husumetli olduğu, şehirdeki İttihat kulübünün de öne çıkan simalarından Morali Münir Bey atanmıştı. Bu şekilde rütbesini kaybeden Ömer Lütfi Efendi, Ocak 1912'de Manavgat civarında uğradığı silahlı saldırıdan dolayı hayatını kaybetmişti.⁴⁴

Hürriyet ve İtilaf Kulübü'nün Antalya'daki kuruluşu hakkında geniş ve taraflı olduğu da gözden kaçmayacak bu gazete yazısını kaleme alan Babalık'ın muhabirine göre H.İ.F taraftarları ne fırkayı ne de programını bilmektedir. Kulüp, son dönemde kaybetmiş oldukları imtiyaz ve rütbeleri tekrar kazanabilme gayesinden başka hedefi olmayan birkaç kişiden mürekkeptir. Bu kişiler H.İ.F'in Antalya'da bir şubesini kurmak için telgrafla yaptıkları müracaatlarının kabul edilmesiyle girişimlerinde başarılı olmuşlardır. H.İ.F'in Antalya Şubesi, Hükûmet Konağı'na ve İ.T Şubesi'ne oldukça yakın bir kıraathanedir. İşletmecisine aylık 2 louis⁴⁵ verileceği vaad edilen kıraathane sahibi, H.İ.F'in Antalya merkezinde çok fazla taraftar kazanamamasından ötürü büyük zarara uğramıştı. Fırkadan da sözü verilen 2 Louis'i alamayan kahveci en nihayetinde mekânı devretmeye mecbur kalmış ve H.İ.F'in Antalya'daki kulübü böylelikle kapanmıştı. Bu kahve içindeki malzemelerle birlikte İ.T Cemiyeti'ne bağlılığı bilinen Mehmet Kaptan tarafından devralınarak mekânın adı İ.T Kıraat ve Kütüphanesi olarak anılmaya başlanmıştı.⁴⁶

H.İ.F'in Antalya'da başarılı bir teşkilatlanma yapamadığının bir başka delili de kulüpten istifa edenlerin sık sık gazetelere verdikleri ilanlardır. Anlaşılan o ki Antalya'da H.İ.F'in henüz resmi şube açılışı bile gerçekleşmeden ilk istifa eden kişi, sonraki yıllarda Antalya Belediye Başkanlığı⁴⁷ ve 1920-1923 yılları arasında da T.B.M.M milletvekilliği⁴⁸ yapacak olan, İbrişimzade Mustafa Efendi⁴⁹

⁴³ Ayrıntılı bilgi için bk. Evren Dayar, "Antalya'da Eşraf, Siyaset ve II.Meşrutiyet", *Kebikeç*, S.44, Y.2017, ss.51-70; Evren Dayar, "Antalya'da Bir Devr-i Sabık Müttegallibi: Ömer Lütfi Efendi Lülü (1859-1912)", *Toplumsal Tarih*, Sayı 271, Temmuz 2016, s. 30-37.

⁴⁴ *Babalık*, 7 K.Sani 1327, No:101, s.2.

⁴⁵ Fransız para birimi

⁴⁶ *Babalık*, 6 Mart 1328, No: 116, s.3.

⁴⁷ BOA., *Dahiliye Nezareti Umûr-ı Mahallîye-i Vilayât Müdüriyeti (DH. UMVM)* 90-24, H.01.04.1336 (M.14.01.1918)

⁴⁸ Nedim Sangüzel, "Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde Antalya Milletvekilleri (Biyografi ve Faaliyetleri)", *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Yıl 7, Sayı 12, s.222.

olmuştur. Hemen sonrasında Yaver Efendizade Nafı Efendi ile devam eden istifa sürecine ilerleyen tarihlerde Antalya Belediye Başkanlığı görevini üstlenecek olan Karakaşzade Hüsnü Efendi de katılmıştır.⁵⁰ Hürriyet ve İtilaf'ın Antalya'da istediği neticeyi bir türlü alamadığını bu istifa haberlerinden yaklaşık bir ay sonra yaşanan 52 istifadan kesinleştirmek mümkündür.⁵¹ H.İ.F.'in Antalya'da açılan kulübünün tam olarak ne zaman kapandığına ilişkin bir bilgi verebilmek henüz mümkün değildir. Ancak, seçimin ertesinde Babalık Gazetesi'nde kulübün sorumlularının tamamen İ.T'ye dâhil olduğu bilgisini veren Giritli Hüseyin Fehmi'nin yazısının yayımlandığı 18 Mayıs 1912 tarihinde artık H.İ.F.'in Antalya'da bir kuvvetinin kalmadığını ifade etmek mümkündür.⁵²

1912 seçimi esnasında İ.T'nin mevcut kulüplerinden başka avantajları da vardır. Bunlardan biri, dönemin şartlarında en iyi propaganda aracı olarak kullanılacak basındır: *Tanın, Anadolu, Rumeli, Neyyir-i Hakikat* gazeteleri İ.T'nin bir çeşit resmi yayın organı hüviyetini taşıyorlardı. Bunun dışında; *Teşbir, Çapkın, Top, Süngü, Hançer, Silah* ve *Balkan* gazeteleri açıkça İ.T'nin propagandasını yapmaktaydılar.⁵³ Bu çalışmada sıklıkla başvurulanan Babalık'ı da bu sınıfa dâhil etmek mümkündür; zira bahse konu gazetenin yazarları İ.T taraftarlarından oluşmaktadır.⁵⁴

H.İ.F da tıpkı İ.T gibi basın, fikirlerini yaymak için bir araç olarak kullanmıştı. Fırka, kurulduğu ilk günlerde bile mevcut muhalif basın tarafından hemen sahiplenilmişti. *Alemdar, Yeni İkdam, İktibam, Sabah, Yeni Gazete* gibi tanınmış muhalif gazetelerle birlikte; *Müsâvat* ve *Zafer* gibi yerel gazetelerin yanı sıra *Tesisat, Takdirat, Teşkilat, Teminat, İfham, Şehrah, Nevrah, Yeni Yol, Meslek, Bedâbet, Mukavemet* gibi bizzat Hürriyet ve İtilafçılar tarafından çıkarılan İstanbul gazeteleri de H.İ.F'in görüş ve eleştirilerinin yer bulabildiği mecralardı. Seçim çalışmaları sürecinde ve sonraki seçimin gerçekleştiği dönem boyunca yayımlanan pek çok gazete Örfî İdare'nin öfkesini üzerine çekmiş ve gazetelere

⁴⁹ İbrişimzade Mustafa Hamdi Efendi, Yusuf Ağa'nın oğlu olarak 1876'da Antalya, Cami-i Atik Mahallesi'nde doğmuştur. Türkçe ve Fransızca bilen Mustafa Hamdi Efendi Teke Meclisi İdare kaleminde başladığı memurluk hayatına, Teke Sancağı Tahrirat Kalemî, Meclis İdaresi Başkitahtabliğinde devam etmiştir. Meşrutiyetin ilanından hemen sonra Eylül 1908'de görevinden azledilmişti; bk. *BOA., Dabihye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri (DH. SAİD d.)* 52-267, H.29.12.1293 (M. 15.01.1877)

⁵⁰ *Babalık*, 28 K.Sani 1327, No: 106, s.2.

⁵¹ *Babalık*, 21 Şubat 1327, No: 112, s.4.

⁵² *Babalık*, 5 Mayıs 1328, No: 134, s.3.

⁵³ Demir, *age.*, s.191. Ayrıntı için bk. Caner Arabacı, "İttihat ve Terakki Basını", *II. Meşrutiyet Devrinde Basın ve Siyaset*, Ed.: Hakan Aydın, Palet Yayınları, Konya 2010, ss.73-171.

⁵⁴ Caner Arabacı; *Konya'nın Kırk Gazetesi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., Konya 2019, s.27.

sıklıkla kapatma cezaları verilmişti. Bu cezalara ilişkin Ali Birinci'nin, matbuatın geneline getirilen sınırlandırmalardan diğer basına oranla muhalif basının çok daha fazla nasiplendiği tespitini burada belirtmek gereklidir.⁵⁵

1912 seçim çalışmaları sırasında hem İ.T. hem de H.İ.F halk nezdinde taraftar toplayabilmek amacıyla yazılı basından yararlandıkları gibi hatiplik yeteneği güçlü kişilerden de istifade etme cihetine gittiler. Her iki fırka da hitap yetenekleri kuvvetli bu gibi kişilerden gidebildikleri her yere gidip ulaşılan tüm noktalarda konferans vermelerini istemişlerdir. Konferanslar genellikle kulüplerde verilmekle birlikte Camilerde verilen vaazlar da bu kapsamda değerlendirilmelidir.

Seçim sürecinde hükûmette yer alan İttihatçı nazırların yaptığı gezilerin tümü propaganda amaçlıydı. Nazırların dışında bütün İttihatçı mebuslar da seçim bölgelerine dağılmıştı. Mebuslar gibi birçok bölgeye İ.T tarafından etkili propagandacılar gönderilmişti.⁵⁶ Antalya'nın bağlı olduğu Konya Vilayeti merkezinde de seçim süreci boyunca pek çok konferans tertip edilmişti. İ.T Merkezi Umumi Üyelerinden olan Hacı Adil Bey, Meclisin feshinden birkaç gün sonra Konya'ya gelerek bir konferans vermişti. Osmanlı Devleti'nin genel durumunu izah ettikten sonra bu hassas dönemde ortak hareket etmenin gerekliliğinden bahsetmişti. İ.T'nin Meşrutiyet'in ilanı öncesinde devlete ne kadar hizmet ettiğini hatırlattıktan sonra cemiyetin yaptığı hizmetlerin hız kesmemesi ve artması için mecliste kuvvetli bir şekilde temsil edilmesinin ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştı. Hacı Adil Bey, İ.T'nin programı hakkında bilgi verirken aynı zamanda bu programı muhalif parti hükûmünde olan H.İ.F'in programı ile kıyaslayarak İ.T programının uygulama sahasında çok daha büyük bir fayda getireceğini ispatlamaya gayret etmişti.⁵⁷

İ.T'nin Konya'da yaptığı her türlü faaliyet Babalık Gazetesi tarafından kamuoyu ile paylaşılmaktaydı. Henüz bir gazetesi bulunmayan Antalya ahalisinin en azından gazete okuyan kesimi ancak Babalık'ta yer alan haberler vasıtasıyla yerel ölçekte gelişen siyasi rekabetten haberdar olabiliyordu. Aynı gazetenin önemli yazarlarından Ali Haydar Bey'in de kamuya açık bir konferans vereceği yine Babalık vasıtasıyla ilan edilmişti. Osmanlı Devleti'nin “sosyal yapısındaki hastalıklardan” bahsedeceği duyurulan konferansta ayrıca iyi bir mebus seçiminin yapılabilmesi yönünde telkinlerde bulunacaktı.⁵⁸ Konya Valisi

⁵⁵ Ayrıntı için bk. Ali Birinci; “Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı Destekleyen Matbuat”, *II. Meşrutiyet Devrinde Basın ve Siyaset*, Ed.: Hakan Aydın, Palet Yayınları, Konya, 2010, s.197-205.

⁵⁶ Demir, *age.*, s.191-192.

⁵⁷ *Babalık*, 11 K.Sani 1327, No: 102, s.4.

⁵⁸ *Babalık*, 31 K.Sani 1327, No: 107, s.4.

Muammer Bey'in de iştirak ettiği ve Ali Haydar Bey'e teşekkür ettiği bu konferansta memleketin en büyük sosyal hastalığının ahlaksızlık ve sebatsızlık olduğu vurgusu yapılmıştı. Kendi adını bile yazmayı beceremeyecek denli acz içinde bulunan kimilerinin mebus olma sevdasına düşmesi eleştirilerek bir mebusun öncelikle ahlaklı, namuslu, okumuş, milleti ve devleti için mücadele edebilecek kişiler arasından seçilmesi doğru bulunmuştu. Ali Haydar Bey'in yoğun bir alkış tezahüratından sonra kürsüden indiği bu konferans İ.T Kulübü'nde icra edilmişti.⁵⁹

Propaganda amaçlı konferanslardan bir diğerini Konya'da gerçekleştiren kişi Aydın Eski Mebusu Ubeydullah Efendi'dir.⁶⁰ Ubeydullah Efendi ile Mekke-i Mükerreme ulemasından Şeyh Ahmed Efendi de propaganda faaliyetleri kapsamında Konya'yı ziyaret etmişlerdi. Ubeydullah Efendi, İ.T Kulübü'nde 35. maddenin tadili konusunda İ.T'nin haklılığını savunduğu bir konferansında hıncahınc dolu bir salonda dinleyicilerle buluşmuştu. Şeyh Ahmed Efendi'nin namazdan sonra yaptığı vaaz da yine İttihat Terakki yanlısıydı.⁶¹

Kastamonu ulemasından Hatip İsmail Efendi de İ.T lehine Konya'da konferans verenlerden biriydi. Yoğun bir dinleyici kitlesinin bulunduğu konferansın adresi yine İ.T Kulübü'ydü.⁶² Konya merkezinde konferanslar veren İsmail Hakkı Efendi Babalık Gazetesi'nden edindiğimiz bilgiye göre yoğun ilgi ile karşılanmış;⁶³ sonrasında gittiği Antalya'da da Paşa Camii ile İttihat Terakki Kulübü'nde benzer içerikte konuşmalar yapmıştı.⁶⁴ Mebusluğa adaylığını koyan Hâkim Hoca Tahir Efendi de Antalya'da pek çok camide ve İ.T Kulübü'nde birçok konuşma yapmış, Antalya ahalisini yaptığı konuşmalarla kendine hayran bırakmıştı.⁶⁵

Propaganda amacıyla gerçekleştirilen konferanslar elbette sadece İ.T üyeleri ve taraftarlarınca gerçekleştirilmeyordu. Ancak Hürriyet ve İtilaf lehine verilen

⁵⁹ *Babalık*, 10 Şubat 1327, No: 109, s.2.

⁶⁰ 1857 doğumlu Ubeydullah Efendi (Hatipoğlu), medrese öğreniminden sonra Tıbbiyeye girmiş, Şam'da Maarif Müdürlüğü yaptığı esnada padişaha "dil uzattı" diye yargılanıp mahkûm edilmişti. Bir süre Mısır, Avrupa ve Amerika'da yaşamış II. Meşrutiyet'in ilanının ardından Aydın mebusu seçilmişti. Kendisi Mondros Mütarekesi sonrasında Malta'ya sürülen kişilerden biridir; bk. Ahmet İhsan Tokgöz, *Matbuat Hatıralarım*, Yay. Haz. Alpay Kabacalı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s.52, 272.

⁶¹ *Babalık*, 18 Şubat 1327, No: 111, s.4.

⁶² *Babalık*, 23 K.Sani 1327, No: 105, s.2.

⁶³ *Babalık*, 28 K.Sani 1327, No: 106, s.3.

⁶⁴ *Babalık*, 9 Nisan 1328, No:124, s.3.

⁶⁵ *Babalık*, 6 Mart 1328, No: 116, s.4.

konferanslara ilişkin detaylı bilgiyi bu çalışmanın en önemli veri kaynağı olan Babalık'tan edinebilmek mümkün değildir. Hürriyet ve İtilaf Kulübü'nde verilen konferanslara ilişkin eski mebuslardan Abidin Efendi'nin Konya merkezinde iki defa konferans verdiği⁶⁶ Gümülcineli İsmail Hakkı Bey'in konferanslar vermek üzere Konya'ya geleceğine dair haberlere yer verilmiştir.⁶⁷ Ancak bu haberlerde konferansların konuları, dinleyici kitlesi ve bulduğu yankıya ilişkin en ufak bir açıklamaya yer verilmediğini, açıkçası yanlı bir yayın politikası güdüldüğünü söylemek mümkündür. Bu fikri destekler nitelikte bir metin de Babalık Gazetesi'nin bir başmakalesinde görülebilmektedir. Meclis-i Mebûsan'ın feshinden uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen ve hatta seçim çalışmalarının son hızla devam ettiği bir evrede 35. madde konusunda halk arasında büyük bir kafa karışıklığının ortaya çıktığı belirtildikten sonra bahse konu yazıda Osmanlı padişahının salt bir padişah olmaktan öte İslam Halifesi olduğunun altı çiziliyordu:

“...Afganistan'da Belucistan'da Hindistan'da ve sair yerlerde bulunan İslamlar hep padişahımızın emrine tabii. O'nun yoluna kurban olurlar, Payitahttan giden gazeteleri halifenin yüzünü görmüştür diye yüzlerine gözlerine sürüyorlar...sonra Hürriyet ve İtilaf Fırkası babamıza emniyet etmeyerek “sen iyi bilmezsin, bir kere Ayan'a danış onlar ne derse öylece yap, onların emirlerinden dışarı çıkma diyor...”

ifadeleriyle H.İ.F eleştirilmektedir.⁶⁸

1912 seçimlerinin Antalya'da nasıl yaşandığına ilişkin verilerin azlığı, bu tarihte henüz yerel matbuatın bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Buna rağmen Antalyalı muhabirlerin özellikle Babalık Gazetesi'ne gönderdikleri haberler Antalya halkının seçim süreci ve buna ilişkin haberlerden çok uzak kalmadığını bize gösteriyor. Bahse konu dönemde Antalya'ya haftada 2 defa gazete gelmesine rağmen Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu savaş koşulları ve siyasi gelişmelere Antalyalıların bihaber olmadığı açıktır. Geçmişten beri bir gazete sütunu vazifesi gören Kalekapısı'na asılan ilanlara bakanlar günlük havadisleri öğrenme imkânına kavuşabiliyordu.⁶⁹

Antalya'nın Mebus Adayları

Seçim kararı alındıktan hemen sonra mebusluğa adaylığını ilan eden pek çok kimseye ilişkin haberler gazete sütunlarında yer almaya başlamıştı. Mebus adaylığını ilan edenlerin bir siyasi görüşünün bulunması gerekliliği ve

⁶⁶ *Babalık*, 18 Şubat 1327, No: 111, s.2.

⁶⁷ *Babalık*, 28 K.Sani 1327, No: 106, s.3.

⁶⁸ *Babalık*, 5 Mart 1328, No:118, s.1.

⁶⁹ *Babalık*, 21 Şubat 1327, No:112, S.4

mebuslardan beklentilere yönelik pek çok yazıyı dönemin gazetelerinde görebilmek mümkündür. Hatta Tanin'de mebus olmak isteyen pek çok kişinin birbirinin aynı cümleleri kurduğunu, "...daire-i intibabiyesinde mebus intibab olunmak üzere namzedliğimi vazettim. Programım vicdanımdır" örneği aracılığıyla eleştirilir. Yine aynı gazetede her adayın mutlaka siyasi duruşlarını ilan etmeleri gerekliliği üzerinde durulur.⁷⁰

Yerel gazetelerde de mebus seçimlerinde dikkat edilmesi gereken hususlara yönelik yayınlar yapılmaktaydı. Mebus seçiminde dikkatli davranarak vasıflı ve iyi bir mebus seçerek Meclis-i Mebûsan'a göndermek her Osmanlı'nın vazifesi olarak görülmekteydi. Seçilecek mebuslarda dikkat edilmesi tavsiye edilen şartlardan en önemlisi mebus adaylarının yüksek tahsilli olmasına dikkat edilmesiydi. Eğer mebus adaylarının yüksek tahsili mevcut ise ayırıcı özellik olarak Darülfünun mezunu olmalarının yanında Medrese icazetine sahip olmaları kabul görüyordu. Eğer bu da ayırıcı bir özellik olmaz ise adayların arasında devlet hizmetinde bulunanların tercih edilmesi önerisinde bulunuluyordu. Mebus adaylarının etnik kökenleri önemsiz bir ayrıntıydı. Osmanlı Devleti oldukça vahim bir durumdaydı⁷¹ ve bu durumdan çıkışın anahtarının da yüksek tahsilli mebusların elinde olduğu düşünülüyordu.

Konya ve Antalya livasının da içinde bulunduğu bağlı birimlerindeki mebus adaylarına yönelik basında hemen her gün bir habere tesadüf etmek mümkündü. Mebus adaylarının sayısı günden güne artarken yakında gerçekleşecek seçimde oyların dağılacığı ihtimaline dikkat çekiliyor ve bu ihtimalin gerçekleşmesinin "Vatanın menfaatleri" gözetildiğinde son derece olumsuz sonuçlara neden olabileceği düşünülüyordu.⁷² Buna rağmen mebus adayı sayılarının her gün daha da artacağı beklenen bir tabloydu. Ancak Antalya muhabirinin yazdığı yazıya göre Antalyalıların mebus seçerken bir kıstası daha bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu kıstas gerçekten Antalya'da ikamet eden Antalyalıları mebus olarak Meclise göndermeydi. Aslen Antalyalı olup burayı hiç görmemiş veyahut uzun yıllardır uğramamış kimselerin şansı bu habere göre oldukça azdı. Zira bu kıstası gözetmeksizin bir önceki seçimde tercih ettikleri mebuslardan herhangi bir fayda sağlayabilmeleri mümkün olmamıştı. Bunun bilinciyle Antalyalılar bir önceki seçimde olduğu gibi hareket etmeyeceklerdi.⁷³ 1908 seçimlerinde Antalya Mebusu sıfatıyla Meclis-i Mebûsan'da görev yapan Hamdi Efendi ve Ebuzziya Tevfik Bey'in çalışmalarının en azından Antalyalı muhabire yeterli gelmediği

⁷⁰ Tanin, 20 K.Sani 1327, No: 1228, s.3.

⁷¹ Babalık, 11 K.Sani 1327, No: 102, s.2.

⁷² Babalık, 11 K.Sani 1327, No: 102, s.3.

⁷³ Babalık, 31 K.Sani 1327, No: 107, s. 2.

sonucunu çıkarmak mümkündür. Belki de bu yazının kaleme alınma gerekçesi yeni seçimlerde Antalya'nın yerel sorunlarının farkında olan ve bu sorunlara çözüm getirebilecek kişilerin tercih edilmesini sağlamaya yönelik bir girişimdir.

Antalya mebusluğu için adaylığını ilan edenlere ilişkin ayrıntılı bir habere Babalık Gazetesi'nin Şubat 1912 tarihli sayısında yer verilmiştir. Buna göre henüz seçime yönelik nüfus tespiti yapılırken mebus adaylığını ilan edenlerin sayısı çift basamaklı sayılara ulaşmıştı. Gazetede Antalya mebus adaylarının kimler olduğu ve bu kişilerin bilinen özellikleri hakkında yayımlanan haber oldukça ayrıntılıdır. Bununla birlikte özellikle İbradılı olan adayların ülkenin çeşitli yerlerinde görev yapmaları nedeniyle kendileri hakkında geniş bir malumat bulunamadığı da belirtilmektedir.⁷⁴

Antalya'nın 1912 seçimlerine yönelik tespit edilebilen mebus adaylarından ilk ikisi Ergani Ceza Reisi Musa Kazım Efendi ile Karahisar-ı Sahib Muhasebecisi Nurullah Efendi'dir.⁷⁵

Musa Kazım Efendi, Akseki Kazası Meclis İdaresi azalarından Hacı Ömer Efendi'nin oğludur. "Küçük Hacı Alizade" olarak da tanınan Musa Kazım Efendi mebusluğa adaylığını koyduğunda 58 yaşındaydı. Türkçe okur-yazar olmasının yanında Arapça ve Farsça'ya da aşinaydı.⁷⁶ Musa Kazım Efendi'nin Ergani Ceza Reisliği'ne atanmadan önce Mardin Bidayet Mahkemesi Ceza Dairesi'nde reis olduğu dönemin arşiv vesikalarından anlaşılmaktadır. Mardin'den Ergani'ye gönderilmesinin altında yatan ise vuku bulan şikâyetler neticesinde kendisi hakkında başlatılan tahkikattır. Tahkikatın selameti için Mardin'den uzaklaştırılmış Ergani'deki görevi⁷⁷ esnasında mebusluğa adaylığını koymuştur.

Musa Kazım ve Nurullah efendilerin hemen ardından 1908'de Antalya mebusu olarak görev yapan Ebuuziyya Tefvik, Mustafa Sabri ve önceden İzmit Mutasarrıflığı görevinde olan Cemal Beyler ile Müftü Yusuf Talat Efendi'nin mebus adayı olacağına ilişkin Babalık Gazetesi'nde bir haber yayımlanır. Aynı haberle birlikte Babalık da bir tavsiyede bulunarak Antalya için mebus adayı olması konusunda aslen Antalyalı olan İskenderiye Mahkeme-i Muhtelite İstinaf Reisi Hamdullah Emin Paşa'yı okuyucularına işaret etmiştir.⁷⁸

⁷⁴ *Babalık*, 31 K.Sani 1327, No: 107, s. 2.

⁷⁵ *Babalık*, 11 K.Sani 1327, No:102, s.3.

⁷⁶ *BOA., DH. SAİD d.* 25-339, H.29.12.1271 (M. 12.09.1855)

⁷⁷ *BOA., İrade Adliye ve Meşahib (İ. AZN)*, 87-18, H.14.07.1327 (01.08.1909)

⁷⁸ *Babalık*, 17 K.Sani 1327, No: 103, s.3.

1912 seçimleri esnasında mebusluğa adaylığını koyanlardan biri de Antalya'nın eski müftüsü sıfatıyla bu kaza ve havalisinde tanınıp ileri gelenlerinden bir sima olan Yusuf Talat Efendi'dir. Sicil kaydından edindiğimiz bilgiye göre Yusuf Talat Efendi mebusluğa adaylığını koyduğunda 52 yaşındadır. Antalya doğumlu olan Yusuf Talat Efendi tahsili açısından oldukça donanımlıdır. Arapça ve Türkçe'yi hem konuşup hem yazabilen Yusuf Talat Efendi Farsça da konuşabilmektedir. 1893'te Antalya Müftülüğüne atanan Yusuf Talat Efendi'nin⁷⁹ Antalya'nın yerel yönetimi ile ilişkilerinde birtakım sorunlar yaşadığı da arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır; hatta bu sorunlar hükûmet nezdine de taşınmış ve müftülükten azledilmesine yönelik girişimlerde bulunulmuştu.⁸⁰ 1895'e kadar müftülük görevini sürdürdüğü tespit edilebilen mebus aday, yaptığı diğer vazifelerin haricinde 1900 yılında yeniden Antalya'da müftülük görevini ifa etmesi için atanmıştı.⁸¹ Yusuf Talat Efendi Meşrutiyet'in ilanının ertesinde gerçekleşen 1908 seçiminde de aday olup 19 oy almıştı. Kendisi Babalık Gazetesince “*âlim ve faziletli bir kişi*” olarak tasvir edilmekteydi.⁸² İ.T taraftarlığıyla bilinen Yusuf Talat Efendi'nin seçilebilmesi için özellikle Serik çevresinde yakınları tarafından kuvvetli bir propagandanın yürütüldüğü yine aynı gazetenin sütunlarından anlaşılmaktadır.⁸³

Daha önce Burdur'da müdde-i umumi yardımcılığı görevi yapan Nazım Efendi de güler yüzlü ve güzel sözlü olmasıyla meşhurdu. Babalık Gazetesinden mebusluğa adaylığını koyduğuna ilişkin sadece bu kadar veri elde edebilen Nazım Efendi yüksek ihtimalle sicil kaydından Antalyalı Sipahizade Yusuf Efendi'nin oğlu olan Mehmed Nazım Efendi'dir. 1857/1858'de

⁷⁹ BO.A., DH.SAİD.d. 140/359, H.29.12.1276 (18.07.1860).

⁸⁰ BO.A., BEO, 613-45963, H.09.11.1312 (M.04.05.1895). Yusuf Talat Efendi henüz müftü olmadığı sırada camide hükûmet aleyhinde bazı boş sözlerinden ötürü hakkında muamele icra edilmiş, Müftü olarak atanmasından sonra da yerel yönetim aleyhinde mahzarlar tertip ettiği yönünde Hüseyin Fehmi tarafından itham edilmişti. Geniş ayrıntı için bk. Evren Dayar, *Antalya'da Devlet ve Eşraf İlişkileri (1839-1908)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2016, s.266.

⁸¹ BO.A., DH.SAİD.d. 140/359, H.29.12.1276 (18.07.1860). Yusuf Talat Efendi Osmanlı Devleti'nin son meclisinde Antalya mebusluğuna seçilmiş ancak “...*abnal-i sühbîyemin meşak-i seferîyeye tahammül edemeyecek bir balde bulunması...*” gerekçesiyle istifasını iletmiştir; bk. *Meclis-i Mebûsan Zabıt Ceridesi (MMZC)*, Devre 4, C 1, 12. İnikad 19 Şubat 1920, s.155; Aslıhan Kılınc, “Antalya Sancağı'nda Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri”, *Tarih Okulu Dergisi*, Cilt 12, Sayı XL, 2019, s.280, 288. İlerleyen tarihte kendisinin Antalya müftülüğü görevindeyken 1 Mayıs 1920 tarihli bir belgede Kuva-yı Milliye riyasetinde bulunduğu için süratle tebdil edilmesi istenmişti. BO.A., BEO, 4630/347185, H. 12.08.1338 (M. 01.05.1920)

⁸² *Babalık*, 31 K.Sani 1327, No: 107, s. 2.

⁸³ *Babalık*, 6 Mart 1328, No: 116, s.4.

Antalya'da doğan Mehmed Nazım Efendi'nin okur-yazarlığı sadece Türkçe dilindedir. Memuriyet hayatı boyunca İstanbul, Mersin, Cebel-i Bereket, Trablusşam, Hama, Urfa, Kozan'da görev yaptıktan sonra 1904'ün sonlarında Burdur Sancağı Bidâyet Mahkemesi Müdde-i Umûmî Yardımcılığı görevine getirilmiş ve bu görevden 1909'a ayrılarak emekli olmuştur.⁸⁴

Adaylardan bir diğeri Konyalı Mustafa Şefik Efendi hakkında Babalık Gazetesi'nden daha ayrıntılı bilgi edinmek mümkündür. Kendisi, tahrirat müdüriyeti ve Alaiyye Kaymakamlığı, meclis-i idare-i vilayet kâtipliği ve müstantıklık, mahkeme riyaseti, mecalis ve mehakim azalıkları ve aşar ihale memuriyetleri gibi hükûmet şubelerinde 40 yıl boyunca devlete hizmet etmiş ve tahkik memuriyeti gibi sıfatlarla Antalya Livası ile ona bağlı olan bütün birimlerin hemen her tarafına ilişkin geniş bilgi sahibi olan, kanunlara bağlı ve muhitin durum ve ihtiyacına vakıf bir kişilik olarak tanımlanmıştır. Mustafa Şefik Efendi bahse konu dönemde Antalya'nın ünlü avukatlarından biridir.⁸⁵

Başka bir aday ise İbradılı Reşid Efendizade Tevfık, Midilli Naipliği görevini sürdürmekteyken mebus adaylığını ilan etmiştir. Adaylardan bir diğeri olan Kırşehir Ceza Reisi Mustafa Efendi de İbradılı'dır.

Mebus adaylarından olan İzmit Eski Mutasarrıfı Cemal Bey H.İ.F tarafındadır. Kaş Kazası'nın Eski Kaymakamı Mustafa Edip Bey de Kaş sakinleri tarafından mebus olması istenen bir kişidir.⁸⁶

Akseki eşrafından Hacı Kâmil Efendizade Üsküdar Meclis İdare-i Liva azasından Hacı Arif ve Hüdevendigâr Vilayeti Evkaf Müdürü Cemali Beyler de Antalya mebusluğu için adaylıklarını koyanlardandı.⁸⁷

Dinar Naibi İbradılı Hüseyin Hüsnü Efendi diğerk mebus adaylarından farklı olarak Isparta, Antalya, Burdur olmak üzere üç livaya birden mebus adaylığını koymuştu.⁸⁸ Muradzadelerden Mihaliçcık Kazası Naibi İbrahim Halil Efendi'nin oğlu olan Hüseyin Hüsnü Efendi Türkçe okur-yazar olmakla birlikte Farsça'ya da vakıftı. Mebus adaylığını ilan ettiğinde Hüseyin Hüsnü Efendi 51 yaşındaydı.⁸⁹

Müslüman adayların dışında Antalya mebusluğuna adaylığını ilan eden gayrimüslimler de mevcuttur. Vilayet Meclis-i Umumi Azalığı yapmış olan

⁸⁴ BOA., DH. SAİD.d., 174-209, H. 29.12.1274 (M.10.08.1858).

⁸⁵ Babalık, 31 K.Sani 1327, No: 107, s. 2.

⁸⁶ Babalık, 6 Mart 1328, No: 116, s.4.

⁸⁷ Babalık, 4 Şubat 1327, No:108, s.3.

⁸⁸ Babalık, 10 Şubat 1327, No. 109, s.4.

⁸⁹ BOA., DH.SAİD.d. 93-61, H.29.12.1278 (M. 27.06.1862)

Atanas Efendi bunlardan biridir. Kendisi Babalık Gazetesi tarafından “*faal biri*” olarak betimlenmiştir. Avukat Panair Efendi ile Mekteb-i İdadî’de öğretmenlik yapan “*ünlü*” avukat Filip Efendi de mebusluğa aday olduklarını ilan etmişlerdi.⁹⁰

19 Mart 1912 tarihli Babalık Gazetesi’nde mebusluğa adaylığını koyanların sayısının 30’a ulaştığı haberi verilmektedir.⁹¹ Bunun dışında İ.T Cemiyeti’nin Antalya mebusluğu için Antalya Belediye Reisi Münir Bey ile Elmalı eşrafından İdris Efendi’yi tayin ettiği haberi de gazete sütunlarında yer bulmuştur.⁹²

İdris Efendi, Elmalı eşrafından Süleyman Ağa’nın oğludur. Elmalı’da sahip olduğu çiftlikleri, un değirmenleri ve un fabrikasının dışında tahıl ve kereste ticareti ile de uğraşan İdris Efendi’nin maddi imkânı gayet iyidir. Elmalı Redif Taburunun eksikliklerinin tamamlanması yönündeki yardımlarından ötürü taltif edilmiş, bu taltifin de etkisiyle sadece Elmalı’da değil Antalya’da da nüfuz sahibi olmuştur.⁹³

Münir Bey de tıpkı İdris Efendi gibi eşraftandır. Moralı Cemal Bey’in oğlu olan Münir Bey, Antalya’da İ.T Kulübü’nün kuruluşunda Yusuf Talat gibi aktif rol oynamıştı.⁹⁴

Elimizde Antalya mebusluğu için adaylığını ilan etmiş bulunan kişilerin hepsine yönelik siyasi duruşlarına ilişkin herhangi bir veri bulunmamakla birlikte birkaç adayın siyasi duruşunun tespitini yapabilmek mümkündür. Yukarıda belirtildiği üzere, Münir Bey ve İdris Efendi’nin İ.T lehine mebus aday oldukları kesindir. İ.T’nin Antalya mebusluğu için işaret ettiği bu kişilerin belirlenmesinin hemen ardından daha önce mebusluğa aday olduklarını açıklayan Yusuf Talat Efendi, Mehmet Ali Efendi ve Hâkim Hoca Tahir Efendi’nin adaylıktan çekilmelerinden⁹⁵ ötürü onların da İ.T görüşüne sahip oldukları mantığına ulaşmak zor değildir.

Antalya Mebus Adaylığı İçin Bir Beyannâme

1912 seçimlerinin Antalya’da nasıl gerçekleştiğine ilişkin sorunun bir yönü de mebus adaylarının kendilerini nasıl tanıttığına ve ahaliden nasıl destek bulmaya çalıştığına yöneliktir. Bu sorunun yanıtı, kent ve havalisinde zaten köklü bir

⁹⁰ *Babalık*, 31 K.Sani 1327, No: 107, s. 2.

⁹¹ *Babalık*, 6 Mart 1328, No: 116, s.4.

⁹² *Babalık*, 17 Mart 1328, No: 119, s.3.

⁹³ Ali Rıza Özer, *Teke Sancağı’nda Ayanlığa Bir Örnek: İdrisâdeler*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2020, s. 48-49.

⁹⁴ Dayar, *agt.*, s.291.

⁹⁵ *Babalık*, 9 Nisan 1328, No.124, s.3.

geçmişe sahip olan, ekonomik seviye açısından da tanınır durumda olan İdris Ağa için elbette açıktır. Aynı şekilde Münir Bey’de de durum farklı değildir. Zira Münir Bey, tanınmış bir aileye mensup olup belediye reisliği nedeniyle de ahaliye yeteri kadar kendini tanıtmaya imkânı bulmuştu. İzmit’te mutasarrıflık yapmış olan Hürriyet ve İtilaf’ın adayı Cemal Bey’in de akrabaları sayesinde Alanya ve İbradı’da propaganda yaptığı gazete haberlerine yansımıştı;⁹⁶ keza, Yusuf Talat Efendi için Serik ve havalisinde yakınları tarafından yoğun propaganda faaliyetlerinin yürütüldüğü yine gazete haberlerinden anlaşılmaktadır.

Yapılan araştırma esnasında gazeteyi, kendini ve mebus seçilmesi halinde gerçekleştirmek için çaba sarf etmeyi vaad ettiği projelerini halka anlatımın bir aracı olarak kullanan Antalyalı bir mebus adayının varlığını da tespit etmek mümkün oldu. 17 Şubat 1912 tarihli Babalık Gazetesi’nde “*Antalya’nın Akseki kazasına merbut Gödene kasabasından Hacı Naim Efendizade Karahisar-ı Sahib muhasebecisi İbrahim Nurullah*” imzasıyla yayımlanan beyannâme giriş, 17 madde ve hatmeden oluşmaktadır.⁹⁷

Akseki Kazası’nın Gödene köyünde 1865-1866 (H.1282) tarihinde doğan İbrahim Nurullah, Müderris Hacı Ahmed Naim Efendi’nin oğludur.⁹⁸ Çocukluğundan itibaren babasının görevi nedeniyle Rumeli, Diyarbakır, Halep, Adana, Bursa, İzmir, Konya vilayetlerinin ve Anadolu’nun diğer pek çok noktasının genel durumunu gözlemlene şansı bulduğunu söyler.⁹⁹ Sicil kaydına bakıldığında kendisinin sadece Türkçe okur-yazarlığı bulunmaktadır. İbrahim Nurullah Milas, Geyve, Pazarcık’ta tahrir ve vergi kalemlerinde mülazım olmuştur. İlk memuriyet yeri ise Alanya’ya bağlı Düşenbe nahiyesiydi. Hakikaten mebusluğa adaylığını koyduğu esnada görevi icabı Anadolu’nun sair kısımlarına ilişkin külliyetli bilgi edinme şansını yakalamış görünmektedir.¹⁰⁰

İbrahim Nurullah, merkez ve mülhakattaki pek çok kişinin teşvik ve ısrarıyla mebus olmak isteğini resmileştirmişti.¹⁰¹ Meclis-i Mebûsan ona göre bir savaş sahnesi gibidir. Mebus olmak, oraya gidip boy göstermek, şahsi menfaatlerini takip etmek demek değil, vatanın selameti ile halkın refah ve saadetine çalışmak maksadından ileri gelmelidir. İbrahim Nurullah mebus olması halinde üzerinde

⁹⁶ *Babalık*, 6 Mart 1328, No. 116, s.4.

⁹⁷ *Babalık*, 4 Şubat 1327, No.108, s. 2.

⁹⁸ *BOA., DH.SAİD.d 97/271*, H.29.12.1281 (M.25.05.1865).

⁹⁹ *Babalık*, 4 Şubat 1327, No.108, s. 2.

¹⁰⁰ *BOA., DH.SAİD.d 97/271*, H.29.12.1281 (M.25.05.1865).

¹⁰¹ İbrahim Nurullah için “Antalya Ahali-i Muhteremesine” başlığı ile görev yaptığı Karahisar-ı Sahib’den pek çok ulema ve eşrafın imzasının bulunduğu bir destek yazısı da kaleme alınmıştı; bk. *Babalık*, 24 Kanun-ı Sani 1327, No.105, s.3.

çalışmayı vadettiği konuları maddeler halinde ele almıştır. İlk olarak Şer'i hükümleri gerçek ve sağlam bir temel olarak görüp Kanun-ı Esasi'yi bir kurtuluş rehberi olarak telakki eder. Osmanlı sultanının hak ve hükümlerlik hukukuna halel getirecek her türlü teşebbüse karşı çıkacağını belirtir.

Mebus adayı, Osmanlı topraklarında yaşayan çok çeşitli unsurların görüşlerinin Osmanlılık noktasında birleşmesi için çalışacağını söyleyerek siyasi duruşunun Osmanlılık yönünde olduğunu altını çizirken dış politikaya ait kapsamlı bir görüş belirtmez. Sadece devlete yönelik en ufak bir taarruzun hemen ortadan kaldırılması görüşündedir. O'na göre eğitim alanında ilkokulların köylere kadar yaygınlaştırılması, sanayi okullarının açılarak sanayinin geliştirilmesine katkıda bulunulması gereklidir. İbrahim Nurullah, nafia hizmetleri kapsamında yol yapımı ve bakımı hususuna önem verir. Şimendüfer imtiyazları maddesinde Osmanlı Devleti'nin menfaatlerini temel alan projelerin tercih edilmesini, buralarda çalışacak işçilerin tümünün Osmanlı tebaasından olması zorunluluğunun getirilmesi için çalışacağını da vadeder.

Beyannâmede mebus adayının mesleği gereği vergi uygulamalarına yönelik vaatlerinin daha ayrıntılı olması şaşırıcı değildir; Arazi ve emlak temettü ile aşar ve ağnam vergilerinin hem halka hem de devlet hazinesine zeval vermeden tahsil edilmesine ilişkin yöntemleri içeren kanun tekliflerini meclise sunacağını belirtir.

İbrahim Nurullah, memurların görev ve sorumluluklarının tanzimi; kanun yapımında dikkat edilmesi gereken hususlar, Jandarma Teşkilatı'nın ıslahına ilişkin yapılması gerekenler; ziraatın geliştirilmesi için alınması gereken önlemler hakkındaki fikirlerini¹⁰² kısaca beyan ettikten sonra mebus adaylığını ilan ettiği Antalya'nın önemli ve çözülmesini gerekli gördüğü konar-göçer aşiretlerin varlığına değinir. Kendi deyimiyle "Seyyar aşiretler" her türlü medeniyetten yoksun, cehalet ve sefaletle mahkûm durumdadır. Onları bu durumdan kurtarıp medeniyet ve meşrutiyetin faydalarında paydaş yapabilmek için öncelikle bu gibi aşiretleri nüfus bazında en yoğun buldukları vilayetlerdeki en bereketli topraklara yerleştirerek söz konusu gruplardan her sene ikişer yüz haneli köyler kurulması gerekliliğini dile getirmektedir. Kurulacak köylere kız ve erkekler için ayrı ayrı olmak üzere birer ilkokul, üç yıl içinde de buralara birer rüştiyenin inşa edilerek öğretmen gönderilmesi fikrini savunur. Mebus adayının fikrine göre bu köylere en çok sefalet içinde bulunan aşiretlerin iskânı gerçekleştirilecek ve bunlara gerekli tohum, yeni aletlerle donatılmış çift hayvanatı verilerek ziraat yapımı öğretilip süreci takip edecek fen memurlarının köylere gönderilmesi ile bu insanlar göçebelikten kurtarılacak, sınırdış oldukları köylerle irtibat kurulması ve medeni hayata alışmaları mümkün kılınacaktır. Onların yaşam

¹⁰² *Babalık*, 4 Şubat 1327, No:108, s. 2.

şartlarının iyileşmesi diğer aşiretlerin de onlara özenmesini sağlayacaktır. Bu şekilde kurulacak köylerde yaşayan insanlar iki yıl içinde kendilerine yetecek düzeyde üretim yaptıktan sonra üçüncü senede hazineye vergi verebilecek duruma geleceklerdir. Bu şekilde devlet yaptığı yatırımın karşılığını da almaya başlamış olacaktır. Bu husus bölgede yoğun bir nüfusa sahip olan söz konusu grupların sosyal ve iktisadi hayata kazandırılması hedefiyle Antalya mebus adayı için son derece mühim görülmektedir. İbrahim Nurullah bir faslımı Osmanlı bütçesinin açığına ayırdığı beyannâmesine bu şekilde son vermiş olur.¹⁰³

Osmanlı genelinde gerek gazetelerde yayımlanan gerekse risale halinde basılıp dağıtılan beyannâmelere bir örnek teşkil eden İbrahim Nurullah'ın beyannâmesinde Antalyalıların çözümüne ihtiyaç duyduğu temel meseleler ona göre; eğitimin iyileştirilmesi, yol yapımına hız verilmesi, çiftçi sorunlarının giderilmesi ve vergilendirme usulünün sadeleştirilmesi ile konar-göçer aşiretlerin yerleşik düzene alıştırılması gerekliliği ile sınırlıdır. Ancak aynı dönemde mebusluğa Isparta'dan aday olan Süleyman Sami'nin seçim beyannâmesinde özel önem attığı açıkça anlaşılan Antalya limanının yapımına¹⁰⁴ ilişkin tek bir söz etmemesi ciddi bir eksiklik olarak göze çarpar. Zira beyannâmenin yayımlandığı gazeteyi takip etmesi bile Antalya limanının sadece Antalyalılar için değil, komşu bölgeler için de ne denli önemli olduğunun farkına varmasını sağlayabilirdi.

Seçime fırkalarından bağımsız girmeyi planlayan İbrahim Nurullah'ın ideolojik açıdan Osmanlıcılıktan yana olduğu seçim bildirisinden anlaşılmaktadır. Bunun dışında ne politik anlamda bir fikir beyan eder ne de dönemin atmosferinde sıklıkla rastlanan siyasi tartışmalara ait görüşlerini paylaşır. Bu anlamda bu çalışmanın kapsamında görülen beyannâme örneklerinin dışında bir çizgidedir. Nitekim 1908'de mebusluğa aday olan Tireli Akif Bey beyannâmesinde siyasi açıdan İttihatçı olduğunu belirtir.¹⁰⁵ Bağdat mebus adayı Salih B. Gürçi¹⁰⁶ gibi

¹⁰³ *Babalık*, 4 Şubat 1327, No.108, s. 3.

¹⁰⁴ Hasan Babacan, Servet Avşar, "İkinci Meşrutiyet Seçimlerinde Bir Mebus Portresi: Böcüzade Süleyman Sami ve Seçim Beyannamesi", *100. Yılında II. Meşrutiyet Geleneği ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, Marmara Üniversitesi. Yayınları, İstanbul, 2009, s.344.

¹⁰⁵ Mehmet Başaran, "Tire'de 1908 ve 1912 Seçimleri ve Bir Propaganda Metni", *Toplumsal Tarih*, Sayı 43, Temmuz 1997, 43.

¹⁰⁶ Salih Tunç, "1912 Seçimlerinde Musevi Cemaati'nden İttihatçı Mebus Adayı Salih B. Gürçi ve Seçim Beyannâmesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt XXVIII, Sayı 2, 2013, s.549-585.

Saruhan mebus adayı Yusuf Rıza Bey de İttihatçıdır.¹⁰⁷ Süleyman Sami ise diğerlerinden farklı olarak HİF taraftarıdır.¹⁰⁸

Antalya'da 1912 Seçim Sonuçları

Osmanlı Devleti'nde 1912 seçimleri, 1908 seçimlerine kıyasla daha düzenli yapılmıştı. Ancak 31 Mart'la başlayan idâre-i örfiye süreci 1912 seçimlerinde de devam etmekteydi. Bu açıdan değerlendirildiğinde 1912 seçimleri sıkıyönetim koşullarında yapılan ilk genel ve erken seçim olma özelliğini taşımaktadır.¹⁰⁹

Seçimden önce yapılan hazırlıklarından biri oy kullanacak erkeklerin tespit edileceği defterlerin tanzimi süreciydi. 1908 seçimleri esnasında Antalya'nın erkek nüfusu 118,000 olarak hesaplanmıştı. Liva, İntihâb-ı Mebusân Kanunu'na göre iki mebus çıkarabilmişti. 1908-1912 arasında geçen süre zarfında Antalya'da seçmen olmayı hak eden nüfusta belirgin bir artış olmuştu. 1912'de seçim çalışmalarının başlarında nüfus idaresi kayıtlarına göre Antalya'nın erkek nüfusu 126,000'e ulaştığı için üç mebus çıkarılacağı düşüncesi hâkimdi.¹¹⁰ Bu düşünceye rağmen oluşturulan defterlerin düzenlenmesi aşamasında çıkan sonuca göre Antalya'nın 3 mebus çıkarabilme ihtimali oldukça zayıfladı. Aşiretlere ait olan defterlerin henüz gelmemesine ek olarak esas defterlerin hakkıyla celp edilememesi bu durumun ortaya çıkmasına sebep oldu. Bu yüzden önceki seçimde olduğu üzere sadece iki mebus çıkarılacağı görüşü gittikçe kuvvetleniyordu.¹¹¹ Hakikaten Antalya Livası'nın genel erkek nüfusu 117,893 olarak hesaplanarak iki mebus çıkaracağı kesinleşmiş ve buna ilişkin haber 2 Nisan 1912'de gazetede ilan edilmişti.¹¹²

Antalya ve mülhakatında seçimlerin başladığına dair ilk haber 19 Mart 1912 tarihidir. Bu tarih itibarıyla Antalya'nın merkezinde esas defterlerin hepsi henüz gelmemiştir. Akseki ve Elmalı'da esas defterler asılmış ve ikinci seçmenlerin seçim muamelesi yaklaşmıştır. Kaş'ta ise ikinci seçmen seçim işlemleri başlamıştır. Alanya kazasında ikinci seçmenler belirlenmiş vaziyettedir.¹¹³

¹⁰⁷ Muzaffer Tepekaya, "1912 Osmanlı Meclisi Mebusan Seçimlerinde Saruhan (Manisa) Sancağı İttihat ve Terakki Fırkası Adayı Yusuf Rıza Bey ve Seçim Beyannamesi", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı 13, 2013, s.33-61.

¹⁰⁸ Babacan, Avşar; agm, s.343.

¹⁰⁹ Demir, *age.*, s.109.

¹¹⁰ *Babalık*, 31 K.Sani 1327, No: 107, s. 2.

¹¹¹ *Babalık*, 6 Mart 1328, No: 116, s.4.

¹¹² *Babalık*, 20 Mart 1328, No:120, s.3.

¹¹³ *Babalık*, 6 Mart 1328, No: 116, s.3.

Akseki'den gelen ve Babalık'ın 7 Nisan 1912 tarihli sayısında yayımlanan haberin ayrıntılarına göre seçilen ikinci seçmenlerin çoğunluğunu İ.T Cemiyeti üyeleri oluşturuyordu. İkinci seçmenlerin geri kalanı cemiyet üyesi olmamalarına rağmen aynı doğrultuda hareket edecekleri beklentisi mevcuttu. Bu nedenle Aksekililerin kesinlikle İ.T'nin safında olduğu varsayılmıştı. Haberde Alanya'ya ilişkin bilgi de verilmişti. Bu haberden, Alanya'da İ.T'ye karşın yoğun muhalefetin var olduğunu varsaymak mümkündür; zira Akseki muhabiri bu konuyu gazetede ele alacak düzeyde görmüş olacak ki Alanya'daki H.İ.F'çi muhalefeti küçümseyerek İtilafçıların ne teşkilatlanmaları ne de bir kulüpleri olduğunun altını çizmekteydi.¹¹⁴

Neticede oy dağılımına bakıldığında Antalya merkez kazasında 48 ikinci seçmenin hepsi İttihatçılardan oluşmaktaydı. Doğal olarak ikinci seçmenlerin oyların tamamının İ.T adaylarına gittiği bellidir. Elmalı kazasında da merkez kazadaki gibi 16 ikinci seçmen, oylarının tamamını İ.T adaylarına vermişti. Akseki'de beklenenin aksine bu araştırma esnasında kimliği hakkında net bir bilgiye ulaşılamayan bir kişi İ.T Cemiyeti üyesi olmayan ikinci seçmenlerinden 10 oy almayı başarmıştı. Akseki'den İ. T adaylarından Münir Bey'e 10, İdris Efendi'ye ise 4 oy çıkmıştı. Alanya'da H.İ.F üyesi Cemal Bey 2 oy alırken Hamdullah Emin Paşa da ikinci seçmenlerden 2 oy almıştı.¹¹⁵ Gayretli bir şekilde mebus olmak için çalışan ve diğer adayların aksine belirli bir hareket planı ortaya koyduğunu vermiş olduğu beyanname ile tarihe not düşüren Nurullah Bey ise sadece 1 oy almıştı.¹¹⁶ Antalya'nın genelindeki seçimlerin 11 Nisan 1912'de bittiğini söylemek mümkündür. Seçimi büyük çoğunluğun oyuyla İ.T adayları olan Münir Bey ile İdris Efendi kazanmıştır.¹¹⁷ Antalya ve mülhakattaki seçim sonuçlarına ilişkin veriler hakkında şu ana değin ulaşılabilen tek kaynak Babalık Gazetesi'dir. Bu nedenle bahse konu gazetede yer alan haberlerin dışında oy dağılımına ilişkin ayrıntılı bir bilgiye ulaşılamadığını burada belirtmek gerekir.

1912 seçimlerinin sonrasında başlayan ve 4 Ağustos 1912'de feshedilecek olan¹¹⁸ Meclis-i Mebûsan'ın 5 Nisan 1912 tarihli ilk oturumuna Münir Bey ve İdris Efendi katılmamıştır. 21 Nisan 1912 oturumunda yemin eden¹¹⁹ yeni

¹¹⁴ *Babalık*, 25 Mart 1328, No:121, s.2.

¹¹⁵ *Babalık*, 9 Nisan 1328, No:124, s.3.

¹¹⁶ *Babalık*, 22 Nisan 1328, No: 128, s.1.

¹¹⁷ *Babalık*, 2 Nisan 1328, No:123, s.2.

¹¹⁸ Tunaya, *age.*, s. 273.

¹¹⁹ *MMZC*, Devre 2, Cilt 1, 2. İnikad, s.7.

Antalya mebuslarının mebusluğu Meclis tarafından 26 Nisan 1912'de onaylanmıştır¹²⁰.

Meclisin çalıştığı süre içerisinde her iki mebusun zabıtlara geçen herhangi bir konuşmaları bulunmamaktadır. Zabıt ceridelerindeki İzmir Mebusu Seyyit Bey'in Münir Bey hakkında söylediği sözler¹²¹ ve İdris Efendi'nin hastalığını gerekçe göstermek suretiyle istediği izin¹²² haricinde herhangi bir kayıt görülmemektedir.

Sonuç

II. Meşrutiyet'in ilanının ertesinde vuku bulan pek çok olay Osmanlı Devleti'ni oldukça kaygan bir zeminde, güçlkle ayakta durmaya zorlamıştır. Meşrutiyet'in ilanı ile çok büyük bir gücü elinde bulunduran İ.T, 1908'den 1911'e kadar Osmanlı Devleti'nde idari ve ekonomik bağlamda her türlü olumsuzluğun müsebbibi olarak görülmeye başlamış, kendisine karşı gelişen muhalefetin hızla gelişmesine engel olamamıştır.

Kuruluşuyla önce yeni bir anayasa değişikliği istenmesine, ardından da 1912 seçimlerinin erkene alınmasına neden olan H.İ.F'in ortaya çıkışını İ.T, kendisinin ülkeyi yönetme arzusuna karşı ciddi bir tehlike olarak görmüştü. Bu kanaatinde hiç haksız sayılamayacak olan İ.T, tehlikeyi en kısa sürede bertaraf edebilecek tek yöntemin Meclis-i Mebûsan'ın padişah tarafından feshedilmesi olduğunu düşünüyordu. Bu yöntem kuşkusuz hem anayasaya hem de meşrutiyetin ruhuna aykırıydı. İ.T'nin Meclis-i Mebûsan'ı hukuki açıdan son derece tartışmalı bir biçimde feshettirme amacını, İ.T'nin özgürlük ve demokratikleşme yolunda bizzat attığı bir adım olan Meşrutî yönetimi henüz kendisinin bile sindiremediğini gösterir. Meclis-i Mebûsan'ın feshettirilmesinden hemen sonraki seçim sürecinde de İ.T baskı ve yıldırma yöntemlerini mevcut iktidarını koruyabilmek adına kullanmaktan çekinmemiştir. Zira seçimlerin hemen öncesinde seçimin adil ve özgür bir biçimde gerçekleştirilmesi sorumluluğunu uhdesinde tutan Dâhiliye Nezareti başta olmak üzere merkez ve taşra idari mekanizmasında kendi lehine külliyetli bir değişim yapmaktan geri durmamıştır. Muhalif basının susturulmasına yönelik faaliyetler de bu görüşü sağlamlaştıran diğer bir delildir. 1912 seçimleri için akademik çalışmalarda genel kabul görmüş olan bu yaklaşım, Antalya özelinde kısmi bir geçerlilik taşımaktadır. Antalya'nın idari açıdan bağlı bulunduğu Konya Vilayeti de vali

¹²⁰ MMZC, Devre 2, Cilt 1, 3. İnikad, s. 20.

¹²¹ İzmir Mebusu Seyyit Bey, imzalanmamış evrak konusunda bir yanlış anlaşılmayı gidermek üzere söz aldığı esnada Münir Bey'le birlikte birkaç mebus ismini de zikrederek "... bu efendiler Encümenimizde en ziyade devam eden efendilerdir...en çalışkan, en gayur efendilerdir..." demiştir. MMZC, Devre 2, Cilt 1, 18. İnikad, 9 Haziran 1328 Cumartesi, s.435.

¹²² MMZC, Devre 2, Cilt 1, 21. İnikad, 13 Haziran 1328 Çarşamba, s.512.

değişimlerinden nasibini almıştır. Ancak muhalif basın faaliyetlerine yönelik bir çıkarımda bulunmak imkansızdır. Zira bu tarihlerde Antalya'da yerel basın namına henüz bir cereyan yoktur.

Yeni doğmuş ve bünyesinde türlü fikir ve emellerde olan pek çok insanı barındıran H.İ.F de tıpkı İ.T gibi milletin ve vatanın menfaatini savunduğunu iddia etmekteydi. Buna rağmen 35. maddenin değiştirilmeye çalışılması, Meclis-i Mebûsan'ın feshi ve seçim boyu yaşanan tartışma ve çekişmenin takip edilebileceği gazete sütunları ile hatıratlardan her iki fırka mensuplarının da birbirleri ile mücadele dili dikkat çekicidir. Zira Osmanlı Devleti'nin hayatî bir dönemde bulunduğunun idrakinde olduklarına şüphe edilmeyecek birçok Simanın yer aldığı her iki fırkanın mensupları, birbirlerine karşı oldukça acımasız, aşağılayıcı ve hatta iftiraya varan yaftalamalar üzerine kurulmuş bir siyaset dili kullanmaktan çekinmemişlerdi. Oldukça fazla bilimsel çalışmaya konu teşkil etmiş olan 1912 erken seçiminin olaylı geçmesinde kullanılan bu üslubun da payı olduğunu hatırd tutmak gerekir. Bu çalışmada sıkça yararlanılan Babalık Gazetesi'nin İttihatçılara yakın duruşu İ.T'nin faaliyetlerine ayırdığı sütunların fazlalığından ve destekleyici mahiyetteki söyleminden rahatlıkla anlaşılabilir. H.İ.F'in faaliyetleri ise bahse konu gazetede az da olsa yer bulmaktaydı. Bununla birlikte gazetede zaman zaman Antalya'daki H.İ.F şubesinin açılması çalışmalarında ve 35. maddeye yönelik H.İ.F'in fikirlerinin yerilmesinde görüldüğü gibi oldukça sert bir üslup kullanıldığını belirtmek gerekir. H.İ.F'in Antalya'daki faaliyetlerini daha çok aydınlatabilecek ya da H.İ.F taraftarı ile İ.T taraftarı gazeteleri kıyaslayabilecek bir yerel basın örneğine bu çalışma esnasında ulaşabilmek ne yazık ki mümkün olmadı.

1912 seçim süreci için sopalı, hileli, adil olmayan seçim vb. pek çok tanımlama yapılması olağan ve kabul edilebilir bir yaklaşım olmakla birlikte zikredilmesi ve akılda tutulması önemli görülen bir tarafı daha bulunmaktadır. Yapılan seçim propagandaları hem yazınsal alanda hem de halka açık platformlarda gerçekleştirilmişti. Seçimin rakipleri belki de ilk defa seçimin kaderini belirleyecek olan kitlenin yani Osmanlı toplumunun dikkatini çekmek zorunda olduklarının bilincini taşımaktaydı.

Seçim sürecinin Antalya'da nasıl cereyan ettiğine gelindiğinde ise yapılabilecek ilk tespit İ.T saflarında yer bulanların haricinde kalan Antalyalı eşraf ve önde gelenlerin bir muhalif kanat oluşturma çabası içinde olduklarıdır. H.İ.F'in bir kulübünün Antalya'da kurumsallaştırılmasına yönelik yapılan girişimler bu tespiti kanıtlama mahiyetinde önemli bir veridir. Muhalefet kanadının, Antalya'da beklenen düzeyde bir güç kazanamamasından dolayı Hürriyet ve İtilaf saflarında görünmenin, dönemin siyasi atmosferi de göz önünde bulundurulduğunda, fayda sağlamayacağı ve belki de zarar getireceğinin düşünülmesi nedeniyle bu yeni siyasi oluşumun Antalya şubesi

üyelerinin peş peşe istifa ettikleri gazete sütunlarına yansımıştır. İstifa eden kişilerin bunu bir dilekçe ile H.İ.F'e bildirmeleri yeterliyken gazeteler vasıtasıyla ilanını tercih etmiş olmaları, Hürriyet ve İtilafçılarla aynı safta görünmek istemeyen kişilerin bir çeşit "kendini temize çıkarma" gayretinde olabileceklerini akla getirmektedir.

1912 seçimlerinde mebus aday sayısı Antalya özelinde de oldukça fazladır. Mebus adaylarının genel özelliklerine bakıldığında, Antalyalı seçmenlerin karşılaştığı iki profil ortaya çıkmaktadır. Bunların ilki çoğunluğu aslen Antalya ve bağlı kazalardan olup Osmanlı coğrafyasının çeşitli idari bölgelerinde memuriyetle görevli kimselerdir. Türkçe dışında özellikle Arapça başta olmak üzere Farsça da bilen bu kişiler, memuriyetleri nedeniyle pek çok yerde yaşamış olmalarının getirisi olarak mevcut sorunlar hakkında daha teferruatlı bilgi sahibiydiler. Birkaçı dışında adayların hangi fırkaya mensup olduklarına ilişkin bir veri tespit edebilmek mümkün olmamıştır. Antalyalı seçmenlerin karşılaştıkları ikinci profil ise Antalya'da ikamet eden yerel bağları son derece kuvvetli olan kimselerdir. Antalyalıların mebus seçimlerinde bahse konu ilk profildeki adaylardan ziyade tanıdıkları bildikleri kişileri meclise yollamayı tercih ettikleri ortadadır. Bu bağlamda Antalyalıların kendi mebuslarını seçerken iyi bir tahsil, dil becerisi gibi kıstasları önemsemediğini vurgulamak gerekir. Bu kıstaslardan ziyade mahalli bağları çok kuvvetli, yaşamını Antalya'da sürdüren ve İ.T ile ilişkileri iyi olan kişileri Meclis-i Mebûsan'a yollamayı tercih etmişlerdir. Zira mebus seçilenlerden Münir Bey, Antalya'nın önemli ailelerden birine mensubiyeti bulunmakla birlikte Antalya Belediye Başkanlığı görevini uhdesinde tutmaktaydı. Bir diğer seçilen Antalya Mebusu ise aslen Elmalılı olup köklü bir aile geçmişine sahip eşraftan İdris Efendi'dir. Her iki kişinin de Antalyalılar nezdinde mahalli bağlarının çok kuvvetli olduğu bilindiği gibi Antalya Mebusu olarak Meclis-i Mebûsan'a girmeyi başaran bu kişiler İ.T'nin adayı olma sıfatını da taşıyordu.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO)

3255-259118; 3996-299627; 4011-300753; 4630-347185; 613-45963.

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî (DH.MKT.)

2632-82.

Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri (DH. SAİD)

140-359; 174-209-210; 25-339; 52-267; 93-61; 97-271

Dahiliye Nezareti Umûr-ı Mahalliye-i Vilayât Müdüriyeti (DH. UMVM)

90-24.

İrade-i Dabiliye (İ. DH)

1491-44

İrade-i Hususi (İ.HUS)

170-45.

İrade Adliye ve Mezahib

87-18.

Resmî Yayınlar

Meclis-i Mebûsan Zabıt Ceridesi (MMZC)

MMZC, Devre 2, Cilt 1, 2. İnikad.

MMZC, Devre 2, Cilt 1, 2. İnikad.

MMZC, Devre 2, Cilt 1, 3. İnikad.

MMZC, Devre 2, Cilt 1, 18. İnikad.

MMZC, Devre 4, C.1, 12. İnikad.

MMZC, Devre 2, Cilt 1, 21. İnikad.

(1329) *Düstur*, II.Tertip, C.I., Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet.

Takvim-i Vekayi, No. 5.

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

ARABACI Caner (2010) İttihat ve Terakki Basını, *II. Meşrutiyet Devrinde Basın ve Siyaset*, Ed. Hakan AYDIN, Palet Yayınları, Konya, s.73-171.

ARABACI Caner (2019) *Konya'nın Kırk Gazetesi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya.

ARMAĞAN Servet (1967) "Türkiye'de Parlamento Seçimleri", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 33, Sayı 3-4, s.45-100.

BABACAN Hasan – AVŞAR Servet (2009) İkinci Meşrutiyet Seçimlerinde Bir Mebus Portresi: Böcüzade Süleyman Sami ve Seçim Beyannamesi, *100. Yılında II. Meşrutiyet Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.339-364.

BAŞARAN Mehmet (1997) Tire'de 1908 ve 1912 Seçimleri ve Bir Propaganda Metni, *Toplumsal Tarih*, Sayı 43, Temmuz, s.38-43.

BİRİNCİ Ali (2010) Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nı Destekleyen Matbuat, *II. Meşrutiyet Devrinde Basın ve Siyaset*, Ed. Hakan AYDIN, Palet Yayıncılık, Konya, s.197-205.

- BİRİNCİ Ali (2020) *Hürriyet ve İtilâf Furkası II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar*, Dergah Yayınları, İstanbul.
- DAYAR Evren (2016) *Antalya'da Devlet ve Eşraf İlişkileri (1839-1908)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- (2017) Antalya'da Eşraf, Siyaset ve II. Meşrutiyet, *Kebikeç*, Sayı 44, s.51-70.
- (2016) Antalya'da Bir Devr-i Sabık Mütegallesi: Ömer Lütfi Efendi Lülü (1859-1912), *Toplumsal Tarih*, Sayı 271, Temmuz, s.30-37.
- DEMİR Fevzi (2007) *Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri 1908-1914*, İmge Yayınları, Ankara.
- KAYALI Hasan (1995) Elections and the Electoral Process in the Ottoman Empire, 1876-1919, *International Journal of Middle East Studies*, Cilt 27, Sayı 3, s. 265-286.
- KILINÇ Aslıhan (2019) Antalya Sancağı'nda Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri, *Tarih Okulu Dergisi*, Cilt 12, Sayı XL, s.268-295.
- KURTCEPHE İsrail (1995) *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, TTK Yayınları, Ankara.
- Mehmet Selahattin (2006) *Bildiklerim- İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Maksad-ı Teessüs ve Suret-i Teşekkülü ve Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'nin Sebeb-i Felâket ve İnkâsamı Muhalif Hatıralar*, Haz. Ali BİRİNCİ - Cüneyd OKAY, Vadi Yayınları, Ankara.
- OLGUN Kenan (2014) *1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara.
- ÖZER Ali Rıza (2020) *Teke Sancağı'nda Ayanlığa Bir Örnek: İdris-zâdeler*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya.
- Rıza Nur (1967) *Hayat ve Hatıratım*, Cilt II, Altındağ Yayınları, İstanbul.
- SANCAKTAR Fatih Mehmet (2009) *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Milli Hakimiyet Düşüncesinin Gelişimi Hüseyin Cabit Yalçın Örneği (1908-1925)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- SARIGÜZEL Nedim (2017) Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde Antalya Milletvekilleri (Biyografi ve Faaliyetleri), *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Yıl 7, Sayı 12, s.205- 236.
- ŞIVGIN Hale (2006) *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk İtalyan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

TANÖR Bülent (2002) *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

TEPEKAYA Muzaffer (2013) 1912 Osmanlı Meclis-i Mebûsan Seçimlerinde Saruhan (Manisa) Sancağı İttihat ve Terakki Fırkası Adayı Yusuf Rıza Bey ve Seçim Beyannamesi”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı 13, s.33-61.

TOKGÖZ Ahmet İhsan (1993) *Matbuat Hatıralarım*, Yay. Haz. Alpay KABACALI, İletişim Yay., İstanbul.

TUNAYA Tarık Zafer (1984) *Türkiye’de Siyasal Partiler*, Cilt I, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1984.

TUNÇ Salih (2013) 1912 Seçimlerinde Musevi Cemaati’nden İttihatçı Mebus Adayı Salih B. Gürçi ve Seçim Beyannâmesi, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt XXVIII, Sayı 2, s.549-585.

YAVUZ Yusuf Şevki (1995) Elmalılı Muhammed Hamdi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.57-62.

Sürelİ Yayınlar

Babalık

Maşrıke-i İrfan

Meslek

Tanin

Vazife